

Διεθνής
Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση

Πολιτικές και Κοινωνικές Επιστήμες

Πάτρα, Μάιος 2021 / Τεύχος 13
Εκδότης: Παντελής Γεωργογιάννης
ISSN: 2459-2862

Διεθνής
Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση
με κριτές

**Πολιτικές
και
Κοινωνικές Επιστήμες**

Τεύχος 13

Πάτρα, Μάιος 2021

Title: Πολιτικές και Κοινωνικές Επιστήμες

ISSN: 2459-2862

σ.σ. 56, σχήμα 17,5 X 25 εκ.

Εκδότης:

Παντελής Γεωργογιάννης
Αντ. Οικονόμου 8, 26504 - Αγ. Βασίλειος, Πάτρα Αχαΐας
Tel/Fax: 2613019948
website: <http://politika.inpatra.gr>
email: politika@inpatra.gr

Γραμματεία:

Καρβέλη Ευγενία, Φιλολόγος, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών με ειδίκευση στις Κλασικές Σπουδές
Θεοδωρακοπούλου Σταυρούλα, Εκπαιδευτικός, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια του Τμήματος Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας του Πανεπιστημίου Πατρών

Copyright ©:

Παντελής Γεωργογιάννης
Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση του έργου αυτού, καθώς και η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε άλλο μέσο, χωρίς σχετική άδεια του κατόχου του Copyright.

Πολιτική δημοσίευσης άρθρων:

Η Διεθνής Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση **«Πολιτικές και Κοινωνικές Επιστήμες»** δημοσιεύει άρθρα τα οποία έχουν υποστεί διαδικασία τυφλής κρίσης. Ωστόσο, οι απόψεις που εκφράζονται σε κάθε άρθρο απηχούν εκείνες των συγγραφέων και δεν είναι απαραίτητως αποδεκτές από την Συντακτική Επιτροπή.

Πολιτικές και Κοινωνικές Επιστήμες

Περιοδική έκδοση
Για την επιλογή της ύλης εφαρμόζεται το σύστημα της τυφλής κρίσης

Διευθυντής σύνταξης

Γεωργογιάννης Παντελής, τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Συντακτική Επιτροπή

Κεδράκα Κατερίνα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Μοριακής Βιολογίας και Γενετικής Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης
Παναγιωτόπουλος Δημήτρης, Καθηγητής Αθλητικού Δικαίου ΤΕΦΑΑ Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
Πανταζής Σπύρος, Ομότιμος Καθηγητής Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Επιστημονική Επιτροπή

Αλεξιάς Γιώργος, Καθηγητής Κοινωνιολογίας της Υγείας και του Σώματος Τμήματος Ψυχολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών
Αναστασιάδου Σοφία, Καθηγήτρια Στατιστικής και Εκπαιδευτικής Έρευνας Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
Baros Wassilios, Professur für Bildungsforschung, Universität Salzburg
Γαλανάκη Ευαγγελία, Καθηγήτρια Αναπτυξιακής Ψυχολογίας Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
Γεωργίου Θεόδωρος, Καθηγητής Τμήματος Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης
Ηλιοφώτου-Μένον Μαρία, Καθηγήτρια Εκπαιδευτικής ηγεσίας και Οικονομικών της Εκπαίδευσης Τμήματος Επιστημών της Αγωγής Πανεπιστημίου Κύπρου
Κουζής Γιάννης, Καθηγητής Εργασιακών Σχέσεων Τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής, Κοσμήτορας Σχολής Πολιτικών Επιστημών Παντείου Πανεπιστημίου
Παιονίδης Φιλίμων, Καθηγητής Τμήματος Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Παπαδάκη Πολυξένη, Καθηγήτρια Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου

Παπαρίζος Αντώνης, Καθηγητής Κοινωνιολογίας της Θρησκείας Τμήματος Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών

Πλειός Γιώργος, Καθηγητής, Πρόεδρος του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας, Μέλος του ΔΣ του ΕΣΡ

Σαραφίδου Γιασεμή-Όλγα, Καθηγήτρια Στατιστικής-Μεθοδολογίας Ποσοτικής και Ποιοτικής έρευνας Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Παν/μίου Θεσσαλίας

Ασημάκη-Δημακοπούλου Άννη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Πατρών

Θάνος Θεόδωρος, Αναπληρωτής Καθηγητής Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Καλεράντε Ευαγγελία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εκπαιδευτικής Πολιτικής Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Καμτσιδου Ιφιγένεια, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Συνταγματικού Δικαίου Νομικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Μέλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων του Συμβουλίου της Ευρώπης (CPT)

Οικονόμου Λεωνίδας, Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών

Τουντασάκη Ειρήνη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών

Διαμαντοπούλου Ευαγγελία, Επίκουρη Καθηγήτρια Τμήματος Επικοινωνίας και Μ.Μ.Ε. Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Κωσταρέλλα Ιωάννα, Επίκουρη Καθηγήτρια Τμήματος Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Μακρής Σπύρος, Επίκουρος Καθηγητής Πολιτικής Θεωρίας Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Επιστημών Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Μαυρίδης Ηρακλής, Επίκουρος Καθηγητής Τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής Παντείου Πανεπιστημίου

Μουζακίτης Άγγελος, Επίκουρος Καθηγητής Τμήματος Κοινωνιολογίας Παν/μίου Κρήτης

Ξανθόπουλος Χρήστος, Επίκουρος Καθηγητής Κοινωνικής θεωρίας της γνώσης Παντείου Πανεπιστημίου

Πρόντζας Δημήτρης, Επίκουρος Καθηγητής Διαφθοράς του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών

Σαββάκης Μάνος, Επίκουρος Καθηγητής Μικροκοινωνιολογίας Τμήματος Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου

Τσαϊρίδης Χαράλαμπος, Επίκουρος Καθηγητής Στατιστικής Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

Μενελάου Νίκη, Λέκτορας Δημοσιογραφίας Πανεπιστημίου Frederick Κύπρου

Σταυρόπουλος Αναστάσιος, Δρ. Τμήματος Μέσων Επικοινωνίας και Πολιτισμού της Σχολής Διεθνών Σπουδών Επικοινωνίας και Πολιτισμού Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η Συνακτική Επιτροπή δεν φέρει ευθύνη για το περιεχόμενο και τη γλωσσική μορφή των άρθρων που δημοσιεύονται. Η ευθύνη αυτή ανήκει αποκλειστικά στους συγγραφείς των άρθρων.

Περιεχόμενα

**Οι έννοιες της κοινωνίας και της εξουσίας και ο ρόλος της
εκπαίδευσης στο Σύστημα Θετικής Πολιτικής του Auguste Comte 7**

Αναστασάκη Μαρία

**Ο έλεγχος της νομιμότητας πράξεων των διοικητικών αρχών που
αφορούν πρόσφυγες από το Συμβούλιο της Επικρατείας 23**

Θεολόγου Στέλλα

**Σύγχρονες Εξελίξεις των Συνταξιοδοτικών Συστημάτων των
κρατών της Δυτικής Ευρώπης 43**

Μέμος Κωνσταντίνος

Αναστασάκη Μαρία

Οι έννοιες της κοινωνίας και της εξουσίας και ο ρόλος της εκπαίδευσης στο Σύστημα Θετικής Πολιτικής του Auguste Comte

Περίληψη

Η παρούσα εργασία ασχολείται με τον Γάλλο φιλόσοφο Auguste Comte, θεμελιωτή του θετικισμού και της κοινωνιολογίας. Συγκεκριμένα, αναφέρονται ορισμένες όψεις του έργου του *Σύστημα της θετικής πολιτικής*, όπου ολοκληρώνεται η διατύπωση της κοινωνιολογίας και παρουσιάζεται ένα πρόγραμμα κοινωνικής αναγέννησης, σε μία περίοδο κατά την οποία η κοινωνία βρισκόταν σε κατάσταση πολιτικής αστάθειας και παρακμής. Στο εν λόγω έργο διατυπώνεται, μεταξύ άλλων, η άποψη ότι η κοινωνία και η διακυβέρνηση βρίσκονται σε σχέση διάδρασης και αλληλεπίδρασης όπως κι ότι η ανθρώπινη πρόοδος περνά από τρία στάδια μέχρι να φτάσει στο τελικό στάδιο, το θετικό, το οποίο καταλήγει στη δημιουργία της βιομηχανικής κοινωνίας, όπου ο καθένας λαμβάνει τη θέση που του αναλογεί και το ανθρώπινο πνεύμα απελευθερώνεται από μεταφυσικά στοιχεία. Στην αναγεννημένη κοινωνία, εξέχοντα ρόλο έχει η πνευματική εξουσία, η οποία εναντιώνεται σε κάθε σκεπτικισμό και είναι φορέας εκπαίδευσης του λαού. Μιας εκπαίδευσης φιλοσοφικής έμπνευσης, γενικής, ανθρωποκεντρικής και καθοδηγητικής, αφού βοηθά τα άτομα να βρουν τον προσανατολισμό τους, να αναπτυχθούν ψυχικά και πνευματικά και να χαλιναγωγήσουν τα πάθη και τις αδυναμίες τους.

Λέξεις-κλειδιά: Θετικισμός, κοινωνία, εξουσία, κοινωνική αναγέννηση, εκπαίδευση

The concepts of society and power and the role of education in the Auguste Comte's System of Positive Polity

Abstract

The present paper deals with the French philosopher Auguste Comte, founder of positivism and sociology. In particular, this announcement mentions some aspects of the work of the *System of Positive Polity*, where the formulation of sociology is completed and a program of social rebirth is presented, at a time when society was in a state of political instability and decline. This work expresses, among other things, the view that society and governance are in a relationship of interaction and interdependence as well as that human progress goes through three stages until it reaches the final stage, the positive, which leads to the creation of industrial society, where everyone takes their rightful place and the human spirit is liberated from metaphysical elements. In the reborn society, the spiritual power has a prominent role, opposes any kind of scepticism and provides people with education. A general education, of philosophical inspiration, anthropocentric, which guides individuals as it helps them find their orientation, develop mentally and spiritually and curb their passions and weaknesses.

Keywords: Positivism, society, power, social rebirth, education.

1. Εισαγωγή

Η παρούσα ανακοίνωση πραγματεύεται εν συντομία τις διαχρονικές έννοιες της κοινωνίας και της εξουσίας -όπως και τον ρόλο της εκπαίδευσης σε αυτές- στο τετράτομο έργο *Σύστημα της θετικής πολιτικής* του Γάλλου φιλόσοφου Auguste Comte.

Ο Comte έζησε κατά τον 19^ο αιώνα (1798-1857) στη Γαλλία, τότε που άρχισε να επικρατεί μια αισιόδοξη θέαση της πραγματικότητας χάρη στα πολυάριθμα επιστημονικά επιτεύγματα. Το πνευματικό κλίμα της εποχής ήταν ενισχυμένο από τις ιδέες του Διαφωτισμού -όπως και από τη βαθιά πίστη στον άνθρωπο, στον ορθολογισμό του και στη δυνατότητά του για πρόοδο- η επιρροή των οποίων είναι εμφανής στο *Σύστημα της θετικής πολιτικής*.

Το εν λόγω έργο γράφτηκε μετά την επανάσταση του 1848 στη Γαλλία, όταν οι πολιτικές εξελίξεις ήταν ραγδαίες και οι κύριοι κοινωνικοί αντίπαλοι έγιναν οι αστοί -οι μεγάλοι κερδισμένοι της επανάστασης- και οι εργάτες, οι οποίοι αποτελούσαν πια μόνιμα στοιχεία του πολιτικού βίου. Σε αυτούς τους τελευταίους

ο Comte έκανε έκκληση για συμμετοχή στη νέα κοινωνία που οραματιζόταν, αφού θεωρούσε ότι δεν είχαν διαφθαρεί από την εξουσία και τα πλούτη.

Το όραμα του Γάλλου διανοητή και το φιλοσοφικό του σύστημα του θετικισμού παρουσιάζονται στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αυτής ενώ στο δεύτερο κεφάλαιο, επιχειρείται η ανάδειξη της σχέσης αλληλεπίδρασης και διάδρασης μεταξύ της κοινωνίας και της διακυβέρνησης.

Στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται μία συνοπτική παρουσίαση των *Νόμων των τριών σταδίων*, στον οποίο συνοψίζονται η κοινωνική εξέλιξη και η ανθρώπινη πρόοδος όπως εκλαμβάνονται από τον Comte.

Έπειτα, παρουσιάζονται οι αρμοδιότητες και η σύνθεση της πνευματικής και της κοσμικής εξουσίας που κυριαρχούν στην κοινωνία του Comte και τέλος, η πνευματική εξουσία, ως φορέας εκπαίδευσης του λαού, με την οποία ο Γάλλος διανοητής ασχολήθηκε συστηματικά.

Μέσω της εργασίας μας καθίσταται σαφές ότι ο Comte είχε έναν τρόπο αντίληψης εναρμονισμένο με την εποχή του, όπου υπήρχε η ανάγκη διάρρηξης των δεσμών με το παρελθόν και ο άνθρωπος μπορούσε πλέον να αναγεννηθεί και να διαμορφώσει το παρόν και το μέλλον του, εφαρμόζοντας τις επιστημονικές του γνώσεις και λαμβάνοντας μία εκπαίδευση γενικής φύσεως και ουμανιστικού χαρακτήρα. Αυτή η προβληματική θεωρούμε ότι έχει μία διαχρονική αξία και, παρόλο που μπορεί να θεωρηθεί ως αναχρονισμός, θα μπορούσε να προσαρμοστεί στη μετανεωτερικότητα και να μας προσφέρει σημαντικά οφέλη.

1.1. Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει ορισμένες όψεις του φιλοσοφικού έργου του Comte, στο οποίο διαφαίνεται το μέλημα του Γάλλου διανοητή για διαπαιδαγώγηση και αναμόρφωση της κοινωνίας. Το ενδιαφέρον, επομένως, που υπάρχει για τη μελέτη του έργου του Comte έγκειται, μεταξύ άλλων, στο ότι ο ίδιος υπήρξε, εκτός από δημιουργός των όρων «κοινωνιολογία» και «θετικισμός», σημαντικός παιδαγωγός, με την εκπαίδευση να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή και τη σκέψη του. Ο Comte οραματιζόταν μια εκπαίδευση ελεύθερη από προλήψεις και δεισιδαιμονίες, γεγονός που δεν ήταν δεδομένο εκείνη την περίοδο, η οποία θα μπορούσε να συμβάλει στην αλλαγή και πνευματική αναδιοργάνωση της κοινωνίας. Και το αίτημα για κοινωνική μεταβολή και αναγέννηση μέσω της εκπαίδευσης πιστεύουμε ότι έχει διαχρονική αξία και αξίζει να μελετηθεί.

2. Το Σύστημα Θετικής Πολιτικής και ο θετικισμός του Comte

Το έργο, λοιπόν, που ενδιαφέρει την παρούσα εργασία είναι το *Σύστημα της θετικής πολιτικής*¹ που γράφτηκε από τον Comte σε μια περίοδο ωριμότητας και

1 Comte, A. (1851-1854), *Système de politique positive*. Paris: chez les principaux libraires.

έντονης πνευματικής δραστηριότητας (1851-1854).

Πιο συγκεκριμένα, από τον Οκτώβρη του 1844 και μετά από έναν αποτυχημένο γάμο, ο Comte άρχισε να διανύει την πιο πλούσια σε επιδράσεις περίοδο της ζωής του όπου αισθανόταν περισσότερο ευτυχισμένος, αλλά και θλιμμένος από ποτέ. Ο λόγος ήταν η γνωριμία του με τη συγγραφέα Clotilde de Vaux, η οποία ήταν πνευματώδης και προσέφερε στον Comte μια γόνιμη πνευματική σχέση κατά τη διάρκεια της οποίας αντάλλαξαν απόψεις για τη νέα ηθική, τη νέα θρησκεία, τις ανθρώπινες σχέσεις. Η de Vaux πέθανε έναν χρόνο μετά τη γνωριμία της με τον Comte αφήνοντάς του ανεξίτηλα σημάδια, αλλά δημιουργώντας του ταυτόχρονα την ανάγκη της δημιουργίας και της ολοκληρωτικής αφοσίωσης στο συγγραφικό του έργο².

Στο έργο αυτό ο Comte ολοκλήρωσε τη διατύπωση της κοινωνιολογίας του που είχε ήδη ξεκινήσει να πραγματοποιεί από την περίοδο γνωριμίας του με τον Saint Simon, ενός Γάλλου κοινωνικού μεταρρυθμιστή και ενός από τους θεμελιωτές του σοσιαλισμού, του οποίου ο Comte υπήρξε γραμματέας και επιφανής μαθητής (1817-1824). Επιπλέον, στο εν λόγω έργο είχε ως σκοπό να παρουσιάσει ένα πρόγραμμα πολυεπίπεδης (διανοητικής, ηθικής και πολιτικής) αναγέννησης της κοινωνίας, η οποία βρισκόταν σε μια κατάσταση κοινοβουλευτικής αναρχίας, αστάθειας και παρακμής, όπως πίστευε ο διανοητής. Στο *Σύστημα της θετικής πολιτικής*, ο Comte αφιερώνει έναν τόμο στην «κοινωνική στατική» (στη φύση της κοινωνίας) κι έναν τόμο στην «κοινωνική δυναμική» (στην ιστορία των αλλαγών της κοινωνίας) και, επιπλέον, μελετά τον άνθρωπο, την ηθική του εξέλιξη και την πολιτική οργάνωση της τεχνολογικής και βιομηχανικής κοινωνίας της εποχής του.

Ο Comte θεωρείται ως ο θεμελιωτής της θετικής πολιτικής ή φιλοσοφίας ή αλλιώς του θετικισμού, όρος που αφορά σε ένα σύστημα σκέψης και γνώσεων βασισμένων στην επιστημονική μέθοδο, το οποίο προτάθηκε ως ικανό για να θέσει τις βάσεις της πολιτικής οργάνωσης στη σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία. Κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 1848, ο Comte ίδρυσε τη θετικιστική κοινωνία, ένα κίνημα θετικιστών, με σκοπό τη μετάβαση στην εποχή του θετικισμού.

Ο Comte θεωρείται, δηλαδή, ως ο θεμελιωτής της επιστήμης που πρεσβεύει ότι η γνώση της πραγματικότητας πρέπει να βασίζεται στα εμπειρικά δεδομένα, αποδέχεται ως έγκυρες μόνο τις γνώσεις που προσφέρει η εφαρμοσμένη επιστήμη και διδάσκει ότι το ανθρώπινο πνεύμα δεν χρειάζεται να κατανοεί την ουσία των πραγμάτων. Ο εν λόγω θετικισμός έχει ως κανόνες τη διατύπωση νόμων, από τη μια πλευρά, και την παρατήρηση των γεγονότων μέσω αξιολογικής ουδετερότητας, από την άλλη. Στο εξάτομο έργο του *Cours de philosophie positive* (1830-1842)³, ο συγγραφέας παρουσιάζει το πρώτο μεγάλο

2 Για μία λεπτομερή βιογραφία του Comte, βλ. μεταξύ άλλων: Robinet, Le Dr. (1891), Notice sur l'œuvre et la vie d'Auguste Comte. Paris: Au siège de la société positiviste. Gouhier, H. (1965), La vie d'Auguste Comte. Paris: Vrin.

3 Comte, A. (1830-1842), Cours de philosophie positive, 1^{ος}-6^{ος} τόμ. Paris: Rouen Frères.

περίγραμμα του θετικισμού.

Ο θετικισμός του Comte ήταν η απάντησή του στη Γαλλική Επανάσταση και στην κυβερνητική αστάθεια που επικρατούσε στη χώρα του τη Γαλλία καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Η χαοτική αυτή κατάσταση, όπως και η μεταμόρφωση της οικονομικής δομής της γαλλικής κοινωνίας με τη βιομηχανική επανάσταση αλλά, κυρίως, η αλλαγή στην κοινωνική δομή της μετά τη Γαλλική Επανάσταση, δημιούργησαν την εμμονή του Γάλλου στοχαστή στην κοινωνική ευταξία. Θεωρούσε και ότι το πολιτικό του σύστημα είχε μια πρακτική και πολιτική αξία, δηλαδή, το να θέσει ένα τέλος στο μετεπαναστατικό σύστημα και, ταυτόχρονα, να δημιουργήσει ένα νέο σύστημα θεμελιωμένο στη δικαιοσύνη για όλους. Οι επιστήμες και οι κοινωνικές μεταρρυθμίσεις θα χρησιμοποιούνταν για το κοινό καλό.

Ο Comte δημιούργησε το νεολογισμό «κοινωνιολογία» το 1839 προκειμένου να αναφερθεί στη νέα επιστήμη της κοινωνίας, η οποία είχε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην επιστημονική οργάνωση της βιομηχανικής κοινωνίας. Θεωρείται ως ο θεμελιωτής της κοινωνιολογίας, παρόλο που ορισμένοι κοινωνιολόγοι, όπως ο Durkheim, πίστευαν ότι ο Saint Simon ήταν ο ιδρυτής της. Ωστόσο, «ο λόγος που ο τίτλος αυτός απονεμήθηκε στον Comte ήταν κυρίως πολιτικός, δηλαδή το γεγονός ότι ο Saint Simon είχε συνδέσει το όνομά του με το σοσιαλισμό, ενώ η νέα επιστήμη της κοινωνιολογίας θα έπρεπε να είναι πολιτικά και ιδεολογικά ουδέτερη»⁴.

Ο Comte, ως εκ τούτου, ήταν ιδρυτής της κοινωνιολογίας, της επιστήμης που ασχολείται με τη «μελέτη της κοινωνίας σε ένα ψηλό επίπεδο γενικεύσεως ή αφαιρέσεως» όπου η κοινωνία ορίζεται σαν ένα «σύνολο ανθρώπων σε αλληλεξάρτηση»⁵ που συνάπτουν αμοιβαίες σχέσεις, συγκρούονται, δημιουργούν ή καταστρέφουν. Έμφαση δινόταν στην επιστημοσύνη και σε μια προσέγγιση της πραγματικότητας αξιολογικά ουδέτερης και «ρεαλιστικής». Οι σχέσεις μεταξύ των ατόμων που ζουν στην κοινωνία απασχόλησε τον Comte όπως θα φανεί παρακάτω.

3. Κοινωνία και διακυβέρνηση: σχέση αλληλεπίδρασης και διάδρασης

Η σχέση κοινωνίας και διακυβέρνησης είναι σχέση αλληλεπίδρασης και διάδρασης, με τις δύο έννοιες να είναι αδιαχώριστες μεταξύ τους. Η ιδέα της αλληλεπίδρασης κοινωνίας-διακυβέρνησης δεν είναι του Comte, αλλά ανήκει στον «ασύγκριτο» Αριστοτέλη⁶.

Η ύπαρξη κάθε ένωσης προϋποθέτει μια διαρκή επιρροή, άλλοτε κατευθυντήρια και άλλοτε κατασταλτική, η οποία ασκείται από το σύνολο

Comte, A. (1835-1848), *Cours de philosophie positive*, 2^{ος} - 6^{ος} τόμ. Paris: Bachelier.

4 Τσακαλογιάννης, Π. (2008), *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία, από τη Βασιλίλη στον 21^ο αιώνα*, Α' τόμ. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ. 190.

5 Timasheff, N.S., Theodorson, G.A., (1980), *Ιστορία κοινωνιολογικών θεωριών*, (μτφρ.) Δ. Τσαούσης. Αθήνα: Gutenberg, σ.σ. 14-15.

6 Comte, A. (1891), *Le catéchisme positiviste*. Paris: édition apostolique, σ. 346.

στα επιμέρους μέρη. Η κοινωνία αποτελεί έναν ζωντανό οργανισμό ο οποίος συντίθεται από επιμέρους μέρη, αλλά ο πυρήνας της δεν είναι το άτομο, αλλά η οικογένεια⁷, που συνιστά μια αρμονική ενότητα. Άτομο και οικογένεια αποτελούν τα δύο από τα τρία επίπεδα που υπάρχουν στην κοινωνία, με τους διάφορους κοινωνικούς σχηματισμούς να αποτελούν το τρίτο επίπεδο και την ανθρωπότητα να αποτελεί τον ανώτατο κοινωνικό σχηματισμό.

Όμως, για την αρμονική συνύπαρξη των μερών είναι απαραίτητη η εξουσία του συνόλου πάνω στις ατομικότητες. Το κοινωνικό σύνολο, δηλαδή, αποτελείται από άτομα που συνάπτουν αμοιβαίες σχέσεις μεταξύ τους που είναι αρμονικές, αλλά μπορούν να αποδιοργανωθούν εάν προκύψει μια παθολογική κατάσταση. Οι σχέσεις αυτές οδηγούν στη δημιουργία διαφόρων κοινωνικών ομάδων (οικογενειών, καστών και τάξεων), οι οποίες εξελίσσονται και καταλήγουν σε πόλεις. Οι ομάδες αυτές θα διοικούνταν από μια νέα συλλογική συνείδηση που θα ήταν προϊόν της νέας κοινωνίας όπου θα επικρατούσε το θετικό πνεύμα. Επομένως, σε οντολογική προτεραιότητα τίθεται το σύνολο έναντι του ατόμου. Κάθε είδους κοινωνικό γεγονός δεν μπορεί να ιδωθεί και να εξηγηθεί αποκομμένο από τη συνολική κατάσταση στην οποία ανήκει.

Ο Comte, συνεπώς, για να απαντήσει στο ερώτημα που αφορά στο τι ακριβώς εξασφαλίζει την πολυπόθητη κοινωνική συνοχή προσπαθεί να παρουσιάσει μια μελέτη της κοινωνίας με τη μορφή που εμφανίζει η δομή της (κοινωνική στατική). Δηλαδή, μελετά τους νόμους αλληλενέργειας μεταξύ των μερών του κοινωνικού συστήματος και τον τρόπο που λειτουργούν ως τμήματα ενός ευρύτερου κοινωνικού συστήματος με το οποίο αλληλοεπιδρούν.

Τα μέρη αυτά, σε σχέση με το σύνολο, βρίσκονται σε μια κατάσταση ευταξίας και είναι «πάντοτε συνδεδεμένα σε μια θεμελιακή αλληλεγγύη»⁸. Το κύριο στοιχείο της κοινωνικής ευταξίας, η οποία εμπεδώνεται σύμφωνα με τους νόμους της φύσης, είναι η γενική συναίνεση, «η αναγκαία συσχέτιση μεταξύ των μελών της κοινωνίας», η οποία, μέσα στην ανθρώπινη κοινωνία, φτάνει στο «ανώτατο σημείο της» και αποτελεί «το θεμέλιο της αλληλεγγύης και τη βάση του καταμερισμού των κοινωνικών έργων»⁹. Το κάθε μέλος χωριστά, ως άτομο, έχει πάθη, παρορμήσεις και επιθυμίες, αλλά και την τάση να παρεκκλίνει από την ευταξία εάν αφεθεί χωρίς καθοδήγηση και τεθεί εκτός κοινωνικού συνόλου.

4. Ο Νόμος των τριών σταδίων της ανθρώπινης προόδου

Για τον Comte, η έννοια της κοινωνικής οργάνωσης και συνοχής σχετίζεται με

7 Timasheff, N.S., Theodorson, G.A., (1980), Ιστορία κοινωνιολογικών θεωριών, (μτφρ.) Δ. Τσαούσης. Αθήνα: Gutenberg, σ. 46.

8 Comte, (1975). Στο Αντωνοπούλου, Μ. (1991), Θεωρία & Ιδεολογία στη σκέψη των κλασικών της κοινωνιολογίας, Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 46

9 Timasheff, N.S., Theodorson, G.A. (1980), Ιστορία κοινωνιολογικών θεωριών, (μτφρ.) Δ. Τσαούσης. Αθήνα: Gutenberg, σ.σ. 46-47.

την επικρατούσα κοσμοθεωρία σε κάθε εποχή και το «πνεύμα» που «οργανώνει την κοινωνία», «συνθέτει την πνευματική ενότητα που τη χαρακτηρίζει» και συνίσταται ως συνθετικό και συγχρόνως ως δυναμικό στοιχείο, ως συντελεστής της συνοχής και συγχρόνως της προόδου και της μεταβολής»¹⁰. Αυτή η κοινωνική εξέλιξη («κοινωνική δυναμική»), συνοψίζεται στο Νόμο των τριών σταδίων ή συστημάτων αντιλήψεων. Όσο εξελίσσονται αυτές οι αντιλήψεις, τόσο εξελίσσεται και η κοινωνία, η οποία πέρασε από τρία εξελικτικά στάδια «ιστορικά και αναγκαστικά»¹¹: το θεολογικό ή μυθικό (πρωτόγονες και αρχαίες κοινωνίες), το μεταφυσικό ή αφηρημένο (μεσαιωνική κοινωνία) και το θετικό ή επιστημονικό (οι κοινωνίες από τον 19^ο αιώνα κι έπειτα) και κάθε ένα από αυτά επιβάλλει μια συγκεκριμένη κοινωνική οργάνωση.

Στο αρχικό στάδιο της εξέλιξης του ανθρώπινου πνεύματος, το θεολογικό, επικρατούσε το «στρατιωτικό» πνεύμα αφού την εξουσία την ασκούσαν όσοι ασχολούνταν με τον πόλεμο. Υπήρχε μια συμμαχία μεταξύ κοσμικής και πνευματικής εξουσίας, δηλαδή μεταξύ των στρατιωτικών και των ιερέων που κατείχαν αντίστοιχα αυτές τις εξουσίες. Το θεολογικό στάδιο ήταν το πρώτο από τα τρία στάδια του ανθρώπινου πνεύματος όπου ο άνθρωπος θεωρούσε τα φυσικά και κοινωνικά φαινόμενα ως έργα υπερφυσικών δυνάμεων, η ερμηνεία του κόσμου και της ανθρώπινης μοίρας γινόταν με έννοιες σχετικές με τους θεούς και τα πνεύματα. Ο Comte «θεωρεί τη θεολογική σκέψη ως διανοητικό σφάλμα που διαλύεται με την εμφάνιση της σύγχρονης επιστήμης»¹². Ο κυρίαρχος τύπος κοινωνικής μονάδας σε αυτό το στάδιο ήταν η οικογένεια.

Το δεύτερο στάδιο της πνευματικής εξέλιξης ήταν το μεταφυσικό, όπου επικρατούσε το «νομικό» πνεύμα και διαδέχτηκε το παρακαμάζον θεολογικό πνεύμα. Οι ιδέες του Διαφωτισμού ήταν αυτές που διαδέχθηκαν τη θεολογική φιλοσοφία και προς τις οποίες ο Comte ήταν ιδιαίτερα εχθρικός αφού πίστευε ότι προπαγάνδιζαν την ευταξία της κοινωνίας και την αληθινή πρόοδο μέσω του επαναστατικού πνεύματος και της διαρκούς αμφισβήτησης των κοινωνικών θεσμών. Κατά το στάδιο αυτό, η ερμηνεία του κόσμου γινόταν μέσω αφηρημένων ιδεών και εννοιών και οι κυρίαρχες κοινωνικές μονάδες ήταν οι νομικοί και οι άνθρωποι της Εκκλησίας ενώ το κράτος ήταν ο βασικός τύπος κοινωνικής οντότητας. Όμως αυτό ήταν ένα αναγκαίο μεταβατικό στάδιο, το οποίο άνοιγε τον δρόμο για το επόμενο στάδιο, αυτό της νέας κοινωνίας, όπου θα κυριαρχούσε το θετικό πνεύμα.

Το τρίτο στάδιο της ανθρώπινης προόδου (ατομικής και κοινωνικής) είναι το θετικό στάδιο, το οποίο μόλις άρχιζε στην εποχή του Γάλλου διανοητή ακολουθώντας την περίοδο παρακμής του μεταφυσικού σταδίου. Είναι το στάδιο όπου η πρόοδος της ανθρώπινης κοινωνίας καταλήγει στη δημιουργία της

10 Αντωνοπούλου, Μ. (1991), Θεωρία & Ιδεολογία στη σκέψη των κλασικών της κοινωνιολογίας, Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 50.

11 Bottomore, T.B. (1997), Κοινωνιολογία, κεντρικά προβλήματα και βασική βιβλιογραφία, (μτφρ.) Δ. Τσαούσης. Αθήνα: Gutenberg, σ. 275.

12 Ibid.

βιομηχανικής κοινωνίας, όπου ο καθένας μπορεί να λάβει τη θέση του ανάλογα με τις δυνατότητές του. Με αυτό τον τρόπο, θα υπάρξει κοινωνική δικαιοσύνη. Σε αυτή την κοινωνία, η κοσμική εξουσία θα ασκείται από τους βιομηχάνους και τους τραπεζίτες, στο πλαίσιο ενός ιεραρχημένου συστήματος που θα επιτρέπει στους πλουσιότερους και ισχυρότερους να ασκούν εξουσία θεμελιωμένη στην ισχύ εφόσον σε κάθε κοινωνία μία ελίτ κατέχει τη δύναμη.

Ο άνθρωπος, σε αυτό το στάδιο, μπαίνει σε μια νέα εποχή όπου θα υπάρξει οργάνωση και όχι κοινωνική αναρχία. Καθίσταται ικανός να παρατηρεί τον κόσμο, να ανακαλύπτει τους νόμους που διέπουν τα διάφορα φαινόμενα και να επιβάλει κανόνες που θα συμβάλουν στην κοινωνική συνοχή. Παράλληλα, αποκτά συναίσθηση των ορίων της γνώσης του, η οποία μπορεί να σχετίζεται με την ανθρώπινη φύση και τις διάφορες κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες. Ο άνθρωπος, χωρίς να ψάχνει επομένως τις απώτερες αιτίες, αποδέχεται την πραγματικότητα που τον περιβάλλει όπως αυτή έχει διαμορφωθεί στη φύση και την κοινωνία. Οι κυρίαρχες κοινωνικές οντότητες είναι οι βιομήχανοι και οι επιστήμονες ενώ η ανθρωπότητα είναι αυτή που κυριαρχεί στο σύνολό της. Το θετικό στάδιο αποτελεί την κορυφαία εξέλιξη του ανθρώπινου πνεύματος, το «τέλος» της ανθρώπινης εξέλιξης, αφού μετά την ανακάλυψη των νόμων και την επιβολή των κανόνων, η κοινωνία θα αναδιοργανωθεί σε νέες βάσεις περισσότερο στέρεες που συνάδουν με την ανθρώπινη φύση.

Επιπλέον, η επιστήμη της κοινωνιολογίας, η ανώτερη μορφή του θετικού πνεύματος, θα συνέβαλε στη διαπαιδαγώγηση της κοινωνίας και θα υποκαθιστούσε την παλιά θρησκεία¹³.

Για να συνοψίσουμε τα παραπάνω, δανειζόμαστε το σχήμα των Timasheff & Theodorson όπου παρουσιάζονται οι αντιστοιχίες «μεταξύ αφενός των βασικών, των πνευματικών σταδίων της αναπτύξεως της υλικής ζωής του ατόμου, του τύπου των κοινωνικών μονάδων, του τύπου της κοινωνικής τάξεως και των επικρατούντων συναισθημάτων»¹⁴:

Πίνακας 1. Σχήμα των Timasheff & Theodorson.

Πνευματική φάση	Υλική φάση	Τύπος κοινωνικής μονάδας	Τύπος οργάνωσης	Κυρίαρχο συναίσθημα
Θεολογική	Στρατιωτική	Η οικογένεια	Οικογενειακή	Προσκόλληση
Μεταφυσική	Νομική	Το κράτος	Συλλογική	Σεβασμός
Θετική	Βιομηχανική	Η φυλή (η ανθρωπότητα)	Παγκόσμια	Φιλαλληλία

13 Βλ. αναλυτικά τον Νόμο των τριών σταδίων: Comte, A. (1965), *Système de politique positive*, t. 2°. Réimpression de l'édition 1851-1881. Osnabruck: Otto Zeller. Comte, A. (1909), *Discours sur l'esprit positif*. Paris: Librairie Scheicher, σ.σ. 64-69.

14 Timasheff, N.S., Theodorson, G.A. (1980), *Ιστορία κοινωνιολογικών θεωριών*, (μτφρ.) Δ. Τσαούσης. Αθήνα: Gutenberg, σ. 53.

Μέσα από αυτόν τον Νόμο των τριών σταδίων ή Νόμο της ανθρώπινης προόδου, ο Comte επιθυμούσε να δημιουργήσει μια θεωρία για την ανάπτυξη της κοινωνίας, η οποία θα πραγματοποιούνταν σταδιακά μέσω της απελευθέρωσης του ανθρώπινου πνεύματος από τα μεταφυσικά στοιχεία και της πίστης του στην επιστημονική πρόοδο και τον ορθολογισμό.

5. Πνευματική και κοσμική εξουσία στην κοινωνία του βιομηχανικού πνεύματος

Ο τύπος κοινωνίας που οραματιζόταν ο Γάλλος φιλόσοφος αποτελούνταν από ένα καθεστώς όπου η πνευματική εξουσία θα ήταν επιφορτισμένη με την άσκηση ελέγχου στο κοινωνικό σύνολο και με την εκπαίδευσή του και η οποία θα αποτελούσε πηγή έμπνευσης για συναίνεση και συνεργασία μεταξύ των μελών του κοινωνικού συνόλου. Στη θετικιστική εποχή που θα ακολουθούσε, θα υπήρχαν στην ανθρωπότητα 500 πολιτείες (républiques) οι οποίες θα χαρακτηρίζονταν στο εσωτερικό τους από την αρμονική συνύπαρξη των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων: από τη μια, θα ήταν οι τραπεζίτες και οι βιομήχανοι αναγεννημένοι, οι οποίοι θα αποτελούσαν την κοσμική εξουσία. Από την άλλη, οι θετικοί φιλόσοφοι, που θα ενσάρκωναν τον Λόγο (la raison) και θα είχαν τη συνδρομή κυρίως των γυναικών, οι οποίες προσωποποίησαν τα συναισθήματα, και των εργατών που αντιπροσώπευαν την ενεργητικότητα.

Ο Comte, έκανε συνεχώς έκκληση στις γυναίκες και στους εργάτες, μετά από την απόρριψη που είχε δεχτεί από τους επιστήμονες της εποχής του, θεωρώντας ότι θα διέφευγαν από την πλαστή και υλιστική κουλτούρα της εποχής του. Επιπλέον, οι γυναίκες με την κοινωνικότητά τους αντιπροσώπευαν την ίδια την ανθρωπότητα και ακόμη και στους ναούς του θετικισμού, η Ανθρωπότητα είναι πάντα μια γυναίκα συνοδευόμενη από τον γιο της. Είχε, επομένως, την πεποίθηση ο Comte ότι οι γυναίκες θα είχαν την πρώτη θέση στην κοινωνία.

Σε ό,τι αφορά τους εργάτες, ο Comte τους υποστήριζε διεκδικώντας γι' αυτούς το δικαίωμα στην εργασία, τη μόρφωση, την κατοχή περισσότερης εξουσίας στην κοινωνία. Ωστόσο, φοβόταν τους επαναστάτες εργάτες και το ενδεχόμενο να γίνουν βίαιοι και αναρχικοί.

Βέβαια, εάν θα πρέπει να αναγνωριστεί στις γυναίκες και στους προλετάριους το δικαίωμα να κρίνουν τους κυβερνώντες, χρειάζεται σε αντιστάθμισμα μια σαφής διατύπωση γι' αυτή την ιδέα και ο Comte θεώρησε αναγκαία τη δημιουργία μιας θεωρίας που θα μπορούσε να εγείρει την ύπαρξη μιας σταθερής πίστης και βαθιών πεποιθήσεων. Σημαντικό ρόλο σε αυτό θα διαδραμάτιζε η πνευματική εξουσία, η οποία θα ήταν ανεξάρτητη από την κοσμική εξουσία, μία αρχή διακριτή με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που θα γίνονταν περισσότερο εμφανή σε σύγκριση με αυτά της κοσμικής εξουσίας. Δίνοντας στη μία εξουσία το όνομα της κοσμικής -πρακτικής- εξουσίας, προσδιορίζεται η

αιωνιότητα της πνευματικής -θεωρητικής- εξουσίας. Η θεωρία ή η γνώση δεν πρέπει να συγχέονται με την πρακτική ή την τεχνική. Όπως πίστευε ο Comte, δεν υπάρχει πρόοδος στο υλιστικό επίπεδο, αλλά μόνο στο θεωρητικό¹⁵.

Οι δύο τύποι εξουσίας οδηγούν και σε έναν άλλο διαχωρισμό, αυτόν της γενικότητας και της ειδικότητας. Η πραγματική θεωρία είναι πάντα γενική ενώ η υγιής πρακτική παραμένει συνεχώς ειδική. Σχετικά με τη χαρακτηριστική γενικότητα της πνευματικής εξουσίας και την απαραίτητη εξειδίκευση της κοσμικής εξουσίας, ο Comte συμπλήρωνε αυτή τη διαφορά τους που θεωρούσε θεμελιώδη, με μια άλλη άμεσα συσχετιζόμενη, η οποία αφορά στον γεωγραφικό τομέα: η πνευματική εξουσία είναι παγκόσμια ενώ η κοσμική είναι πάντα περιορισμένη σε τοπικό επίπεδο. Οι λειτουργοί της πνευματικής εξουσίας θα μπορούν να διαδώσουν το λειτούργημά τους σε όλες τις γωνιές του πλανήτη όταν η θεμελιώδης διδασκαλία τους θα είναι αρκετά αληθινή και πλήρης ώστε να επικρατήσει ενιαία. Η υλική εξουσία, αντιθέτως, είναι προορισμένη στο να ρυθμίζει ειδικές και εγχώριες λειτουργίες και μπορεί να επιβληθεί (όχι χωρίς τυραννία) μόνο σε ένα συγκεκριμένο έδαφος¹⁶.

Συνοψίζουμε τα χαρακτηριστικά των δύο τύπων εξουσίας στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 2. Χαρακτηριστικά πνευματικής και κοσμικής εξουσίας.

Πνευματική εξουσία	Κοσμική εξουσία
αιωνιότητα	προσωρινότητα
θεωρητική φύση	πρακτική φύση
γενικότητα	ειδικότητα
παγκόσμια λειτουργία	εγχώρια λειτουργία
θεμέλιο: ηθική αξία	θεμέλιο: ισχύς και πλούτος

Διαθέτοντας επομένως τα παραπάνω χαρακτηριστικά, η πνευματική εξουσία καθίσταται ικανή για τη διαπαιδαγώγηση της κοινωνίας και τη διαχείριση των ιδεών.

Με την πνευματική εξουσία γίνεται εφικτή η κοινωνική συνοχή μέσω της ηθικής συναίνεσης των μελών της κοινωνίας που είναι απαραίτητη για τον πολιτισμό. Μέσα στη βιομηχανική κοινωνία, η πνευματική εξουσία συνδέεται με τη θρησκεία της Ανθρωπότητας, μια θρησκεία που επιβάλλει την κοινωνική ηθική της. Επομένως, εάν η κοσμική εξουσία είναι βασισμένη στην ισχύ και τον πλούτο, η πνευματική εξουσία θεμελιώνεται στην ηθική αξία. Ο στόχος του καθένα θα είναι να λάβει την πρώτη θέση στην πνευματική τάξη όχι στην

15 Μωριάτης, Σ. (1984), Comte Αύγουστος. Στο υδρία, τόμ. 34^{ος}, σ. 106.

16 Comte, A. (1965), *Système de politique positive*, t. 2e. Réimpression de l'édition 1851-1881. Osnabruck: Otto Zeller.

κοσμική. Η ηθική αξία συνίσταται στο να υπερισχύσει το κοινό καλό έναντι του ατομικού, η κοινωνία έναντι της προσωπικότητας, η κοινωνική αφοσίωση και όχι ο ατομικός εγωισμός.

Η πνευματική εξουσία -έχοντας διαμορφωτικό και παιδαγωγικό ρόλο- οφείλει να ρυθμίσει τα ανθρώπινα πάθη, να ενώσει τους ανθρώπους στην εργασία και για την εργασία και να μετριάσει την αυθαιρεσία και τον εγωισμό των κυβερνώντων εφόσον τα ανθρώπινα όντα είναι τελείως εγωιστικά και συμπεριφέρονται σύμφωνα με τα συναισθήματα και τα πάθη τους και όχι σύμφωνα με τη λογική τους. Παρ' όλα αυτά, τα ανθρώπινα όντα έχουν αλτρουιστικές τάσεις, τις οποίες η θρησκεία της Ανθρωπότητας οφείλει να καλλιεργήσει και να αναπτύξει, επιτρέποντας με αυτόν τον τρόπο την πραγματοποίηση της ιερής διατύπωσης του θετικισμού: «η Αγάπη ως αρχή (principe), η Τάξη ως βάση, η Πρόοδος ως σκοπός»¹⁷.

Θεωρούσε ο Comte, δηλαδή, ότι ενώ τα άτομα γίνονταν όλο και περισσότερο ορθολογικά, γίνονταν και περισσότερο αλτρουιστικά αναπτύσσοντας δεσμούς μεταξύ τους, δηλαδή περισσότερο θρησκευόμενα μια και η ουσία της θρησκείας για τον Comte βρισκόταν στην ικανότητα ανάπτυξης δεσμών μεταξύ των ατόμων. Για τον λόγο αυτό έδωσε το όνομα της θρησκείας στο ηθικό του σύστημα θέλοντας ταυτόχρονα να εναντιωθεί στον Καθολικισμό της εποχής του, αλλά και να επισπεύσει την πρόοδο της ανθρωπότητας μέσα από τον θετικισμό.

Στο έργο του *Système de politique positive*, ο Comte παρουσίασε μια νέα θρησκεία που θα μπορούσε να ενώσει τους ανθρώπους μεταξύ τους μέσω κοινών πεποιθήσεων και συναισθημάτων, χρησιμοποιώντας σύμβολα, σημαίες πάνω στις οποίες μια νέα μητέρα αναπαριστούσε την Ανθρωπότητα, το πράσινο χρώμα ως χρώμα του θετικισμού. Πίστευε ότι στη νέα εποχή, η θρησκεία, οι τέχνες και η εκπαίδευση θα διαμόρφωναν συλλογικές αναπαραστάσεις και πεποιθήσεις. Ήθελε να ενθαρρύνει, επομένως, τον λαό στο να πιστέψει στο Μέγα Όν, την Ανθρωπότητα, και να σεβαστεί το Μέγα Φετίχ, τη Γη, με την οποία όλοι οι λαοί θα ήταν ενωμένοι.

5. Η πνευματική εξουσία ως φορέας εκπαίδευσης του λαού

Μετά την κατάρρευση της Πρώτης Αυτοκρατορίας, η ιδέα της πνευματικής εξουσίας αποτελούσε κοινό τόπο και όχι μόνο στους πολέμιους της επανάστασης. Όμως ο Comte ασχολήθηκε τόσο συστηματικά με αυτή, ώστε είναι συνδεδεμένη με το όνομά του.

Ο Comte, όπως προαναφέρθηκε, τάχθηκε υπέρ του θεσμού της πνευματικής εξουσίας που θα τοποθετούσε δίπλα στην κοσμική. Στη νέα εποχή, ο μονοθεϊσμός θα αντικατασταθεί από τη θετική επιστήμη, και η πνευματική

17 Όπως εμφανίζεται στο εξώφυλλο των έργων του Comte.

εξουσία θα θριαμβεύσει αφού διδάσκει την επιστήμη, θεμελιώνει τη νέα ηθική, ενώνει τα έθνη της Ευρώπης και εστιάζει στην εκπαίδευση. Επιφορτισμένη με το έργο διαπαιδαγώγησης θα είναι μια επιτροπή θετικιστών της Δύσης, την οποία θα αποτελούν επιφανείς επιστήμονες από διάφορα ευρωπαϊκά κράτη. Την προεδρία θα έχουν οι κοινωνιολόγοι και κυρίως ο ιδρυτής της κοινωνιολογίας, ο ίδιος ο Comte.

Η πνευματική εξουσία οφείλει να αγωνιστεί ενάντια σε κάθε είδους σκεπτικισμό με τρόπο θετικό, δηλαδή αποτελεσματικό, εξετάζοντας το πώς εδραιώνονται οι πεποιθήσεις και η πίστη. Ενώ η θεολογική πίστη στηριζόταν σε μια αποκάλυψη στην οποία ο πιστός δεν συμμετείχε, η θετική πίστη θα εξαρτάται από μια πραγματική αποκάλυψη, την οποία ο καθένας θα μπορεί να εξετάσει κάτω από ορισμένες συνθήκες. Η πίστη του λαού στους επιστήμονες διαφέρει από αυτή που είχε κάποτε ο λαός στον κλήρο αφού δεν πρόκειται για τυφλή υποταγή, αλλά για τη συναίνεση που πρέπει να δοθεί για πράγματα που μπορούν να επαληθευτούν.

Επιπλέον, η θεωρία της πνευματικής εξουσίας είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις θεωρίες περί κοινής γνώμης, η οποία έχει ανάγκη από καθοδήγηση από μια εξουσία ιδωμένη ως πηγή γνώσης που χρησιμεύει στην εδραίωση των πεποιθήσεων του λαού.

Επιπροσθέτως, η πνευματική εξουσία έχει ως κύρια αρμοδιότητά της την υπέρτατη εποπτεία της εκπαίδευσης, η οποία είναι γενική και ανθρωποκεντρική και, στοχεύοντας τον άνθρωπο που εξέρχεται από την κρίση της επανάστασης και τις αναρχικές της προεκτάσεις, συνδράζει την ευταξία με την πρόοδο. Η θεωρία της εκπαίδευσης του Comte δεν στοχεύει στο να αποκαλύψει μια ειδική επιστήμη, αλλά προϋποθέτει την επιστήμη του συνόλου, δηλαδή τη φιλοσοφία. Η θεωρία της εκπαίδευσης είναι η θετική αναπαράσταση της ανθρώπινης ιστορίας.

Η εκπαίδευση πρέπει, επομένως, να είναι γενική αφού ο Comte θεωρούσε ότι η εξειδίκευση είχε καταστροφικές συνέπειες για τον ανθρώπινο νου. Εξάλλου, η εξειδίκευση έχει αξία κυρίως σε πρακτικό επίπεδο, ενώ σε θεωρητικό επιβαρύνει το πνεύμα δημιουργώντας σύγχυση. Περαιτέρω, στερείται και αληθινής σκέψης μια που ταιριάζει σε όχι ιδιαίτερα ευφυή άτομα.

Τα περισσότερα κατάλληλα άτομα που διαθέτουν πνεύμα δεκτικό σε ένα φιλοσοφικό προβληματισμό και ανοικτό σε γενικές ιδέες είναι οι προλετάριοι, οι οποίοι δεν έχουν φθαρεί από τη λατρεία του κέρδους ούτε και έχουν αλλοτριωθεί από την εξειδίκευση.

Μέσω της γενικής εκπαίδευσης, τα άτομα μπορούν να προετοιμαστούν για την κοινωνική τάξη στην οποία οφείλουν να ζήσουν και για τον ειδικό προορισμό όπου οφείλουν να φτάσουν. Πράγματι, ο Comte, έχοντας θεμελιώσει ένα σύστημα σκέψης για την τάξη (ordre), αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην ιδέα της ταξινόμησης. Η ιεράρχηση και οι κοινωνικές ανισότητες αποτελούν δομικά στοιχεία της κοινωνικής ζωής, τα οποία δεν θα μπορούσαν να εξαλειφθούν.

Μολαταυτά, η εκπαίδευση μπορεί να προσφέρει εξισωτικές συνθήκες και να υπάρξει κοινωνική κινητικότητα.

Η ανθρωπότητα, επομένως, χωρίς μια κατάλληλη πνευματική εξουσία επιφορτισμένη με το έργο της εκπαίδευσης θα ήταν χωρίς μέλλον. Η εκπαίδευση θα αποτελούσε τον κύριο θεσμό, την ψυχή την ίδια της ανθρωπότητας και θα ήταν ικανή να καθοδηγήσει τους ανθρώπους, όχι όλους, αλλά αυτούς που έχουν συνεισφορά στο κοινό συμφέρον και να τους κάνει ικανούς να εξέλθουν από την κρίση που δημιούργησε η μεταφυσική κατάσταση. Η νέα εκπαίδευση της θετικιστικής εποχής είναι αυτή στοχεύει να καταστήσει τον άνθρωπο ικανό αφενός, για να εισέλθει στην ανθρωπότητα ελεύθερος από προκαταλήψεις και αφετέρου, για να αναπτύξει το πνεύμα του χαλιναγωγώντας τα πάθη του και τις αδυναμίες του. Θα μπορεί, επιπλέον, να αναγνωρίσει τα διάφορα επίπεδα πραγματικότητας και να τα ταξινομήσει σύμφωνα με τους φυσικούς νόμους.

Ελεύθερη από κάθε υπερβατικότητα και από κάθε θεϊκή παντοδυναμία, η πνευματική εξουσία δεν έχει άλλη αποστολή από αυτή της αλήθειας και της δημιουργίας μιας ανθρωπότητας που είναι ικανή να γνωρίζει τον εαυτό της¹⁸.

Επίλογος: σκέψεις-συμπεράσματα

Ο Comte υπήρξε ένας άνθρωπος με πάθος για τη γνώση και την επιστήμη και απέχθεια για την αναρχία και την άγνοια.

Σε μια εποχή που επικρατούσε ο θρίαμβος των θετικών επιστημών, ο Comte ίδρυσε την επιστήμη της κοινωνιολογίας με σκοπό να μελετήσει την κοινωνία χρησιμοποιώντας μεθόδους όπως η λογική, η παρατήρηση και η επιστημονική μελέτη, επηρεασμένος και από απόψεις άλλων Γάλλων φιλοσόφων, όπως των Montesquieu, Condorcet και Saint Simon, αλλά και του Αριστοτέλη.

Επιπλέον, δανείστηκε μεθόδους έρευνας από τις φυσικές επιστήμες: τον νατουραλισμό, δηλαδή την «ιδέα ότι αλληλουχία αιτίου και αιτιατού στον φυσικό κόσμο (και όχι στον πνευματικό ή μεταφυσικό) εξηγεί πλήρως τα κοινωνικά φαινόμενα» και τον έλεγχο της προκατάληψης ούτως ώστε «να μην επηρεάζονται τα αποτελέσματα της εμπειρικής μελέτης από αδικαιολόγητες κρίσεις των κανονιστικών αρχών»¹⁹.

Ο Comte, ίδρυσε την επιστήμη της κοινωνιολογίας βασιζόμενος στην πεποίθηση ότι αυτή η επιστήμη πρέπει να μελετά την κοινωνική πραγματικότητα και εξέλιξη με βάση τους φυσικούς νόμους που εκφράζουν την κοινωνική συνύπαρξη και εξέλιξη. Η κοινωνιολογία αφορά, επομένως, τόσο στην κοινωνική

18 Αναλυτικότερα για την εκπαίδευση, βλ. Muglioni, J. (1996) Auguste Comte (1798-1857). Στο Perspectives, vol. XXVI, n° 1, σ.σ. 221-234. Comte, A. (1965), Système de politique positive, t. 2°. Réimpression de l'édition 1851-1881. Osnabruck: Otto Zeller.

19 Hall, St., Gieben Br. (2003), Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας, οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός (μτφρ.) Θ. Τσακίρης. Αθήνα: Σαββάλας, σ.75.

στατική όσο και στην κοινωνική δυναμική με την πρώτη να αποτελεί προϋπόθεση της δεύτερης και, επομένως, αυτές οι δύο διαδικασίες είναι αλληλένδετες αφού η κοινωνία, ιδωμένη ως οργανικό σύνολο, συντίθεται σε οργανική ενότητα των συστατικών της στοιχείων.

Επιπλέον στόχος του Comte ήταν η περιγραφή των φαινομένων μέσα από την εξωτερική παρατήρηση (εμπειρισμός), την αξιολογική ουδετερότητα και τη θετική μελέτη των νόμων που διέπουν τα κοινωνικά φαινόμενα. Η πίστη στον θετικισμό και στα αποτελέσματά του αφορά στην ανάγκη να υιοθετήσει η κοινωνία μια θετική προσέγγιση, δηλαδή μια επιστημονική ανάλυση των γεγονότων. Εξάλλου, μέσω της παρατήρησης και με την εφαρμογή των κατάλληλων νόμων, δημιουργείται και η δυνατότητα πρόβλεψης των κοινωνικών γεγονότων.

Μέσα στη νέα κοινωνία θα επικρατούσε το θετικό πνεύμα, το οποίο θα διαμόρφωνε μια νέα συλλογική συνείδηση μέσω της ηθικής καθοδήγησης της κοινωνίας και θα εξηγούσε την πραγματικότητα και την εξέλιξη αυτής της τελευταίας. Την εξέλιξη της κοινωνίας, την οποία ταύτιζε με την πρόοδο, ο Comte την αντιλαμβανόταν ως πανανθρώπινο φαινόμενο, χαρακτηριστικό όλων των ανθρώπινων κοινωνιών. Αυτή η εξέλιξη περιγράφεται στο Νόμο των τριών σταδίων, όπου στο κάθε στάδιο υπάρχει αλλαγή των αντιλήψεων και των ηθικών αξιών της κοινωνίας.

Ο Comte εφάρμοσε μια ολιστική προσέγγιση, όχι ατομικιστική, για την κοινωνία όταν την μελετούσε ως ένα οργανικό σύνολο, το οποίο δεν μπορεί να αποτελείται από μεμονωμένα άτομα. Η αποδόμηση της κοινωνίας σε άτομα αποτελεί παράλογη, αναρχική και ανήθικη ανάλυση για τον Comte που τείνει στην αποσύνθεση της κοινωνικής ύπαρξης αντί στην εξήγησή της αφού έχει εφαρμογή όταν η όποια ένωση παύει να υφίσταται.

Εντούτοις, ο Comte ήταν γεμάτος αντιφάσεις, τόσο στη ζωή του όσο και στο έργο του. Παραδόξως, ο μελετητής της κοινωνίας και των κοινωνικών σχέσεων και δομών δεν αισθανόταν άνετα σε καμία κοινωνική σχέση και συχνά είχε κρίσεις! Οι χειρότερες κρίσεις παρουσιάστηκαν λίγα χρόνια πριν από τη δημοσίευση του *Συστήματος της θετικής πολιτικής* (1845-1856) και τον έκαναν όχι μόνο παρανοϊκό και επαναστατικό, αλλά και εχθρικό απέναντι στους φίλους και συνεργάτες του, με τους οποίους έφτασε να διακόψει τις σχέσεις του. Επί παραδείγματι, παρόλο που συνεργάστηκε στη δημοσιογραφία για επτά χρόνια με τον Saint Simon, αποφάσισε μια μέρα ότι δεν ήθελε να του ξαναμιλήσει με τη δικαιολογία ότι αυτός ο τελευταίος του «έκλεβε» τις ιδέες.

Επιπροσθέτως, παρόλο που ο Comte απαιτούσε τον σεβασμό για την οικογένεια, ο ίδιος διέκοψε κάθε δεσμό με τη δική του για δέκα χρόνια μετά από την κριτική που του άσκησε για τις θρησκευτικές απόψεις του και την επιλογή καριέρας. Όμως, ακόμη και παιδικοί του φίλοι απομακρύνθηκαν από αυτόν κουρασμένοι από τον εγωισμό του -αυτό το συναίσθημα για το οποίο κατηγορούσε τους καπιταλιστές και τους επιστήμονες- και την παράνοιά του.

Βέβαια, η παραφροσύνη εκείνη την περίοδο ήταν μια κατάσταση συνηθισμένη για ανθρώπους του πνεύματος και της δημιουργίας και ο Comte ήταν συχνά καταβεβλημένος από την εύθραυστη εσωτερική διανοητική του κατάσταση. Τα χαρακτηριστικά τα οποία επιθυμούσε για την κοινωνία (αρμονία, ενότητα, ολοκλήρωση), τα επιθυμούσε ενδεχομένως και για τον ίδιο τον εαυτό του προκειμένου να προστατευτεί από όλες τις αρνητικές κριτικές που του ασκούσαν και από κάθε είδους αμφισβήτηση για το έργο του και τον θετικισμό.

Ενδεχομένως, ο θετικισμός του Comte να ήταν ταυτόχρονα και η απάντηση στην εσωτερική πάλη που συνέβαινε μέσα του ενάντια στη διανοητική του διαταραχή, αλλά και τη βαθιά κατάθλιψη από την οποία υπέφερε και εξαιτίας της οποίας νοσηλεύτηκε διακόπτοντας συχνά το συγγραφικό του έργο.

Ωστόσο, ο Comte επέμενε στην ανάγκη της ολοκληρωτικής αρμονίας τόσο στην προσωπική του ζωή όσο και στην κοινωνία, με αυτή την τελευταία να κυριαρχείται από την προαναφερόμενη πνευματική εξουσία που θα ασκούσε έλεγχο, θα ενέπνεε για συναίνεση τα μέλη της και θα ήταν φορέας μιας ουσιαστικής εκπαίδευσης για όλους, ελεύθερης από μεταφυσικές αντιλήψεις και δεισιδαιμονίες.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αντωνοπούλου, Μ. (1991), Θεωρία & Ιδεολογία στη σκέψη των κλασικών της κοινωνιολογίας, Αθήνα: Παπαζήση.
- Bottomore, T.B. (1997), Κοινωνιολογία, κεντρικά προβλήματα και βασική βιβλιογραφία, (μτφρ.) Δ. Τσαούσης. Αθήνα: Gutenberg.
- Hall, St., Gieben Br. (2003), Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας, οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός, (μτφρ.) Θ. Τσακίρης. Αθήνα: Σαββάλας.
- Μωριάτης, Σ. (1984), Comte Αύγουστος. Στο υδρία, τόμ. 34^{ος}.
- Timasheff, N.S., Theodorson, G.A., (1980), Ιστορία κοινωνιολογικών θεωριών, (μτφρ.) Δ. Τσαούσης. Αθήνα: GUTENBERG.
- Τσακαλογιάννης, Π., (2008), Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία, από τη Βασίλλη στον 21^ο αιώνα, Α' τόμ. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Ξενόγλωσση

- Comte, A. (1851-1854), *Système de politique positive*, Paris: chez les principaux libraires.
- Comte, A. (1965), *Système de politique positive*, t. 2e. Réimpression de l'édition 1851-1881. Osnabrück: Otto Zeller.
- Comte, A. (1830-1842), *Cours de philosophie positive*, 1^{ος}-6^{ος} τόμ. Paris: Rouen Frères.

- Comte, A. (1835-1848), Cours de philosophie positive, 2^{ος} - 6^{ος} τόμ. Paris: Bachelier.
Comte, A. (1891), Le catéchisme positiviste. Paris: édition apostolique.
Comte, A. (1909), Discours sur l'esprit positif. Paris: Librairie Scheicher.
Gouhier, H. (1965). La vie d'Auguste Comte. Paris: Vrin.
Muglioni, J. (1996), Auguste Comte (1798-1857). Στο Perspectives, vol. XXVI, n° 1, σ.σ. 221-234.
Robinet, Le Dr. (1891), Notice sur l'œuvre et la vie d'Auguste Comte. Paris: Au siège de la société positiviste.

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέως

Αναστασάκη Μαρία, εκπαιδευτικός δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης Κλάδων ΠΕ05 Γαλλικής Φιλολογίας και ΠΕ78 Κοινωνικών Επιστημών.

- Πτυχιούχος Πανεπιστημίου Αθηνών-Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας.
- Πτυχιούχος Πανεπιστημίου Κρήτης-Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης.
- Πτυχιούχος Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου - Μεταπτυχιακή Ειδίκευση Καθηγητών Γαλλικής Γλώσσας.
- Πτυχιούχος ΜΔΕ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης (Πολιτική Ανάλυση και Πολιτική Θεωρία).
- Υποψήφια διδάκτορας του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης.
- Συγγραφή άρθρων σε επιστημονικά περιοδικά και εισηγήσεις σε συνέδρια για εκπαιδευτικά και πολιτικά ζητήματα.

Θεολόγου Στέλλα

Ο έλεγχος της νομιμότητας πράξεων των διοικητικών αρχών που αφορούν πρόσφυγες από το Συμβούλιο της Επικρατείας

Περίληψη

Το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει εκδώσει μια σειρά αποφάσεων που αφορούν το καθεστώς πρόσφυγα μετά από αιτήσεις ακύρωσης των ενδιαφερομένων εναντίον αποφάσεων των διοικητικών οργάνων, οι οποίες είτε απέρριπταν τις αιτήσεις τους για παροχή καθεστώτος διεθνούς προστασίας ή καθεστώτος πρόσφυγα είτε περιόριζαν την ελεύθερη μετακίνηση των αιτούντων στην ελληνική επικράτεια. Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στις πιο σημαντικές ακυρωτικές αποφάσεις του Συμβουλίου σε σχέση με τους αιτούντες άσυλο, κάποιες από τις οποίες είχαν ως συνέπεια την έκδοση νόμων ενώ κάποιες άλλες διαμόρφωσαν τον τρόπο ερμηνείας και εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας από τα αρμόδια διοικητικά όργανα. Επιπλέον, εξετάζεται η καταλυτική επίδραση που είχε στην κρίση του δικαστηρίου η κοινή δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης-Τουρκίας σχετικά με τις ασφαλείς χώρες.

Λέξεις-κλειδιά: πρόσφυγες, άσυλο, Συμβούλιο Επικρατείας, έλεγχος νομιμότητας

The judicial review by the Council of State of administrative decisions that relate to granting refugee status to asylum seekers

Abstract

The Council of State has issued several judgments relating to the status of refugees after asylum seekers pleaded for the annulment of administrative decisions that did not grant them international protective regime or status of a refugee. The present study focuses on the most important cases regarding the Council's judgments that have led the government to legislate in accordance with the Council's decisions or that have contributed to the uniform application of current refugee law by the administrative authorities. Additionally, the extent to which the common statement between the EU and Turkey regarding safe countries has impacted the Council's decisions is also examined.

Keywords: refugees, asylum, Council of State, judicial review

1. Εισαγωγή

Η υπαγωγή πολιτών τρίτων χωρών ή ανιθαγενών σε καθεστώς πρόσφυγα και η αναγνώρισή τους ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας διέπεται από τη Σύμβαση του 1951¹ η οποία κυρώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το ν.δ. 3989/1959² καθώς και από πολλαπλή σχετική νομοθεσία³. Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 1

1 Σύμβαση του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων (κυρώθηκε με το ν.δ. 3989/1959: περί κυρώσεως της πολυμερούς Συνθήσεως περί της Νομικής Καταστάσεως των Προσφύγων) στο: <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf> (προσπελάστηκε στις 12/6/2020).

2 Το ν.δ. 3989/1959 κύρωσε τη Σύμβαση του 1951, η οποία τροποποιήθηκε από το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης της 31ης Ιανουαρίου 1967 και κυρώθηκε με τον Α.Ν. 389/1968 (Α' 125). Το ΠΔ 61/1999 καθορίζει τη διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπού ως πρόσφυγα, ανάκληση της αναγνώρισης και απέλαση αυτού, έγκριση εισόδου των μελών της οικογενείας του και ανθρωπιστικό καθεστώς. Το ΠΔ 96/2008 αποτελεί προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2004/83/ΕΚ του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 για τη θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών. Επιπλέον, το ΠΔ 113/2013 (ΦΕΚ Α'-146-14.06.2013). «Καθέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας εκδόθηκε σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/ΕΚ του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα και άλλες διατάξεις». Στη συνέχεια το ΠΔ 141/2013 (ΦΕΚ Α-226-21.10.2013), «Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου 2011 (L 337) σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση και το καθεστώς των αλλοδαπών ή των ανιθαγενών ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας (αναδιатύπωση)» συμπλήρωσε την υπάρχουσα νομοθεσία που καθορίζει τις σχετικές διοικητικές διαδικασίες.

3 Πιο πρόσφατα τροποποιήθηκε από τον Ν. 4540/2018 και στη συνέχεια από τους Ν. 4636/2019 και Ν. 4666/2020. Επειδή οι αποφάσεις του ΣτΕ που αναλύονται στην παρούσα εργασία είναι προγενέστερες των Ν. 4540/2018 και Ν. 4636/2019, οι διατάξεις τους δεν λαμβάνονται υπόψη. Επίσης δεν υπάρχουν έως τη συγγραφή της παρούσας εργασίας αποφάσεις του ΣτΕ που να έχουν εκδοθεί κατ' εφαρμογή των ανωτέρω νόμων.

ν.δ. 3989/1959 προσδιορίζει τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση του καθεστώτος πρόσφυγα. Οι συγκεκριμένες προϋποθέσεις επαναλαμβάνονται στο άρθρο 2 του ΠΔ 141/2013, όπου γίνεται αναφορά στις περιπτώσεις στις οποίες κρίνεται απαραίτητη η χορήγηση διεθνούς προστασίας. Στη συνέχεια, τα άρθρα 9-10 εξειδικεύουν τις αναφερόμενες περιπτώσεις του άρθρου 2. Επιπλέον, γίνεται περιοριστική αναφορά στους λόγους παύσης και αποκλεισμού από το καθεστώς πρόσφυγα, άρθρα 11-12. Οι ελληνικές αρχές είναι, σύμφωνα με το άρθρο 13, αρμόδιες για να αποφασίσουν, αφού εξετάσουν την κάθε περίπτωση, αν οι αιτούντες δικαιούνται διεθνή προστασία και επομένως αν θα τους χορηγηθεί άσυλο.

Ο Ν. 4375/2016⁴ ενσωματώνει στην ελληνική νομοθεσία στις διατάξεις της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ «σχετικά με τις κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας». Τα άρθρα 4, 10, 12, 14-17, 19-20 της οδηγίας ενσωματώθηκαν στα άρθρα 1, 4, 39-41, 44, 51, 52 του Ν. 4375/2016, με τα οποία κατοχυρώνεται, μεταξύ άλλων, η διαδικασία λήψης αιτιολογημένων αποφάσεων, σε ατομική βάση, μετά από εμπειριστατωμένη, αντικειμενική και αμερόληπτη εξέταση και μετά από έλεγχο των πραγματικών και νομικών ζητημάτων, επιπλέον κατοχυρώνονται η προσωπική συνέντευξη, η παροχή νομικής συνδρομής, η διερμηνεία. Να σημειωθεί ότι οι διατάξεις των οδηγιών που συγκροτούν το Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου, όπως οι Οδηγίες 2011/95/ΕΚ⁵ και 2013/32/ΕΕ, σχετικά με τις προϋποθέσεις χορήγησης του καθεστώτος του πρόσφυγα, παροχής διεθνούς προστασίας και τις προβλεπόμενες εφαρμοστέες διαδικασίες, θεσπίστηκαν με σκοπό την ομοιόμορφη εφαρμογή της Σύμβασης από τα κράτη μέλη έχοντας ως βάση κοινά κριτήρια (ΣτΕ 2348/2017). Οι διατάξεις του Ν. 4375/2016⁶ θεσπίζουν επίσης τις συνθήκες υπό τις οποίες

Σημειώνεται ότι δεν έχει τροποποιηθεί ο ορισμός του πρόσφυγα, του αιτούντα άσυλο και του καθεστώτος επικουρικής προστασίας με τους νεότερους νόμους. Νόμος 4636/2019. Περί Διεθνούς Προστασίας και άλλες διατάξεις ο οποίος τροποποίησε τον Νόμο 4540/2018. Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιατύπωση, L 180/96/29.6.2013) και άλλες διατάξεις – Τροποποίηση του Ν. 4251/2014 (Α' 80) για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2014/66/ΕΕ της 15ης Μαΐου 2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών στο πλαίσιο ενδοεταρικής μετάθεσης – Τροποποίηση διαδικασιών ασύλου και άλλες διατάξεις.

4 Τροποποιήθηκε με τον Ν. 4399/2016 με τον Ν. 4375/2016 (αρ.86)

5 Οδηγία 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13^{ης} Δεκεμβρίου 2011: προϋποθέσεις αναγνώρισης των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας - καθεστώτος προσφύγων ή ατόμων δικαιούχων επικουρικής προστασίας και περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας. Ο νόμος 4636/2019 τροποποιήθηκε από τον Νόμο 4666/2020. Τροποποίηση του Ν. 4251/2014 (Α' 80), Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις, για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία (ΕΕ) 2016/801 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Μαΐου 2016 σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την έρευνα, τις σπουδές, την πρακτική άσκηση, την εθελοντική υπηρεσία, τις ανταλλαγές μαθητών ή τα εκπαιδευτικά προγράμματα και την απασχόληση των εσωτερικών άμισθων βοηθών (au pair).

6 Νόμος 4375/2016. Οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου, Αρχής Προσφύγων, Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης σύσταση Γενικής Γραμματείας Υποδοχής, προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «σχετικά με τις

ανακαλείται η παροχή διεθνούς προστασίας των αιτούντων.

Με το Ν. 3907/2011 συστάθηκε η Υπηρεσία Ασύλου, ως αρμόδια για την εξέταση αιτημάτων υπαγωγής σε καθεστώς πρόσφυγα. Τα αιτήματα αυτά παραλαμβάνονται από τα Περιφερειακά Γραφεία Ασύλου και οι αποφάσεις επί των αιτημάτων οφείλουν να φέρουν πλήρη αιτιολογία. Με τον ίδιο νόμο ιδρύθηκε η Αρχή Προσφυγών, η οποία εξετάζει σε δεύτερο βαθμό τις προσφυγές κατά απορριπτικών αποφάσεων της Υπηρεσίας Ασύλου των αιτήσεων διεθνούς προστασίας σε πρώτο βαθμό⁷. Η λειτουργία τους πλέον ρυθμίζεται από τον Ν. 4375/2016⁸).

2. Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση της νομολογίας του ανώτατου ακυρωτικού δικαστηρίου για τις διοικητικές διαφορές, του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ), στις περιπτώσεις αιτήσεων ακύρωσης πράξεων των διοικητικών οργάνων που αφορούν πρόσφυγες ή αιτούντες άσυλο. Οι περιπτώσεις αυτές αφορούν στην πλειονότητά τους την υπαγωγή στο καθεστώς πρόσφυγα. Ο λόγος που επιλέχθηκε η έρευνα της νομολογίας είναι κυρίως επειδή οι αποφάσεις του ΣτΕ είτε διαμορφώνουν την κείμενη νομοθεσία ώστε να είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα είτε καταδεικνύουν τρόπους ορθής εφαρμογής της από τη Διοίκηση προβαίνοντας σε ερμηνεία των νομοθετικών διατάξεων. Επιπλέον, η νομολογία του ΣτΕ αποτελεί σημείο αναφοράς κατά τη δικανική κρίση των κατώτερων διοικητικών δικαστηρίων. Δεν έχει πραγματοποιηθεί συστηματική επισκόπηση της νομολογίας για τις περιπτώσεις των προσφύγων στις ακυρωτικές αποφάσεις του ΣτΕ.

3. Αποσαφήνιση Εννοιών

Η αναγνώριση από τις αρμόδιες αρχές του καθεστώτος του πρόσφυγα ακολουθεί μια συγκεκριμένη διαδικασία. Αρχικά αναζητείται εάν οι συνθήκες που επικαλείται ο αιτών δικαιολογούν την υπαγωγή του σε καθεστώς πρόσφυγα σύμφωνα με τη Σύμβαση και διαπιστώνεται εάν τα στοιχεία που επικαλείται ανταποκρίνονται σε πραγματικές καταστάσεις. Στη συνέχεια, αναζητείται η συνδρομή ή μη των ρητρών αποκλεισμού οι οποίες εφαρμόζονται στην περίπτωση που ο αιτών emπίπτει στις περιοριστικά αναφερόμενες στη Σύμβαση περιπτώσεις που αποκλείεται από την

κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιτύπωση)» (L 180/29.6.2013), διατάξεις για την εργασία δικαιούχων διεθνούς προστασίας και άλλες διατάξεις.

⁷ Ταυτόχρονα, ισχύει η ακυρωτική αρμοδιότητα του ΣτΕ σύμφωνα με το Σύνταγμα (Σ 20 και Σ 95 παρ. 1) και το ΠΔ 18/1989 (αρθ. 45 και 47). Το ΣτΕ εξετάζει σε τελευταίο βαθμό τη νομιμότητα των αποφάσεων της Υπηρεσίας Ασύλου. Υπάρχουν σημαντικές αποφάσεις του που αφορούν πρόσφυγες και περιπτώσεις άρνησης χορήγησης καθεστώτος πρόσφυγα από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

⁸ Τροποποιήθηκε από τους Ν. 4399/2016, Ν. 4461/2017, Ν. 4485/2017 (όπως τροποποιήθηκε από τον Ν. 4375/2016 (Α' 51)).

υπαγωγή του σε καθεστώς πρόσφυγα. Επιπλέον υπάρχει πρόβλεψη στη Σύμβαση για περιπτώσεις -περιοριστικά αναφερόμενες- που ορίζουν πότε ένα πρόσωπο παύει να έχει την ιδιότητα του πρόσφυγα.

3.1. Καθεστώς πρόσφυγα

Το καθεστώς πρόσφυγα ορίζεται από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών⁹, γνωστή ως Σύμβαση της Γενεύης¹⁰ περί της Νομικής Καταστάσεως των Προσφύγων, του 1951, η οποία κυρώθηκε από το ελληνικό κράτος με το ν.δ. 3989/1959. Το ΣτΕ έχει χαρακτηρίσει τη Σύμβαση του 1951 ακρογωνιαίιο λίθο του διεθνούς νομικού συστήματος για την προστασία των προσφύγων (ΣτΕ 2348/2017).

Στο άρθρο 1 του ν.δ. 3989/1959 ως «πρόσφυγας» ορίζεται κάθε πρόσωπο που λόγω «δεδικαιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολαύη της προστασίας της χώρας ταύτης, ή εάν μη έχον υπηκοότητα τινά και ευρισκόμενον συνεπεία τοιούτων γεγονότων εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους αυτού διαμονής, δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να επιστρέψη εις ταύτην». Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών, οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο αποτελούν μια ξεχωριστή ομάδα ανθρώπων, γιατί έφυγαν από την πατρίδα τους λόγω ύπαρξης σοβαρής απειλής κατά της ζωής και της ελευθερίας τους και δεν πρέπει να γίνεται σύγχυση ανάμεσα στους πρόσφυγες και σε ομάδες μεταναστών που μετακινούνται από μία χώρα σε άλλη για οικονομικούς ή κοινωνικούς λόγους, διότι οι πρόσφυγες αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τον τόπο τους για να σώσουν τη ζωή τους ή για να διατηρήσουν την ελευθερία τους¹¹. Επομένως υπάγονται στο καθεστώς του πρόσφυγα όσοι ικανοποιούν σωρευτικά τις εξής προϋποθέσεις: Βρίσκονται εκτός της χώρας καταγωγής τους, εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου δίωξης τους λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων δεν επιθυμούν ή δε μπορούν να επιστρέψουν στην χώρα από την οποία προήλθαν και η χώρα καταγωγής τους δεν μπορεί να τους παρέχει προστασία ή λόγω δικαιολογημένου φόβου δεν επιθυμούν την προστασία της χώρας τους.

9 United Nations, Treaty Series, vol. 606, p. 267, διαθέσιμο στο: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-5&chapter=5

10 «Σύμβαση της Γενεύης» είναι η Σύμβαση περί της Νομικής Καταστάσεως των Προσφύγων, η οποία υπεγράφη στη Γενεύη στις 28 Ιουλίου 1951 και κυρώθηκε με το ν.δ. 3989/1959 (Α' 201), όπως τροποποιήθηκε από το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης της 31ης Ιανουαρίου 1967, το οποίο κυρώθηκε με τον α.ν. 389/1968 (Α' 125)

11 Κείμενο διαθέσιμο στο UNHCR's contribution to the Global Forum on Migration and Development (Η συμμετοχή της ΥΑΗΕΠ στο Παγκόσμιο Φόρουμ για τη Μετανάστευση και την Ανάπτυξη), Βρυξέλλες, 9-11 Ιουλίου 2007, <https://rm.coe.int/native/168075b8b2> (προσπελάστηκε στις 9/6/2020).

3.2. Αιτών άσυλο

Ο αιτών άσυλο είναι εκείνος ο οποίος, με την υποβολή αίτησης ασύλου, ζητά από μία άλλη χώρα (διαφορετική της χώρας καταγωγής του) να του παράσχει προστασία από δίωξη. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα (ΠΔ) 141/2013 (αρθ. 2, περ. γ) «αιτών διεθνή προστασία» ή «αιτών άσυλο» είναι «ο αλλοδαπός ή ανιθαγενής, ο οποίος δηλώνει προφορικώς ή εγγράφως ενώπιον οποιασδήποτε ελληνικής αρχής, στα σημεία εισόδου στην ελληνική επικράτεια ή εντός αυτής, ότι ζητά άσυλο ή επικουρική προστασία στη χώρα μας ή με οποιονδήποτε τρόπο ζητά να μην απελαθεί σε κάποια χώρα εκ φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα». Η διαδικασία της αίτησης ασύλου ρυθμίζεται από διεθνείς συμφωνίες, όπως η Συνθήκη της Γενεύης ή ο Κανονισμός Δουβλίνο ΙΙΙ, καθώς και από την εθνική νομοθεσία και πιο συγκεκριμένα από το ΠΔ 141/2013 (αρθ. 4).

3.3. Επικουρική προστασία

Ο ορισμός του «πρόσφυγα» επεκτάθηκε από το Πρωτόκολλο της Ν. Υόρκης της 31.1.1967¹² όπου απαλείφθηκαν οι χρονικοί και γεωγραφικοί περιορισμοί που έθετε η Σύμβαση. Οποιοσδήποτε σοβαρές απειλές κατά της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας ή της ελευθερίας από απορρέουν από γενικευμένη βία ή γεγονότα που διαταράσσουν σοβαρά τη δημόσια τάξη, αποτελούν πλέον βάσιμους λόγους για παροχή διεθνούς προστασίας στο πλαίσιο της εντολής της Ύπατης Αρμοστείας.¹³ Η παροχή επικουρικής προστασίας προβλέπεται στο ΠΔ 141/2013 (αρθ. 15) σε περιπτώσεις σοβαρής βλάβης η οποία «συνίσταται σε: α) θανατική ποινή ή εκτέλεση ή β) βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία του αιτούντος στη χώρα καταγωγής του ή γ) σοβαρή και προσωπική απειλή κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας αμάχου λόγω αδιάκριτης ασκήσεως βίας σε καταστάσεις διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης».

3.4. Κοινή Δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης- Τουρκίας

Η υπογραφή της Κοινής Δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας¹⁴, στις 18 Μαρτίου 2016, είχε ως συνέπεια την αναγνώριση της Τουρκίας ως νομικά ασφαλούς χώρας για να αναζητήσει διεθνή προστασία ένας πολίτης τρίτης χώρας ή ένας ανιθαγενής¹⁵. Ως

12 Οι χώρες που το έχουν υπογράψει είναι 147. Βλ. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsq_no=V-5&chapter=5. Το Πρωτόκολλο της 31.1.1967 για τη Νομική Κατάσταση των Προσφύγων, διαθέσιμο στο: <https://www.synigoros.gr/resources/docs/04-symvasiprotokollo.pdf>

13 UNHCR Statement on Subsidiary Protection 2008 (Δήλωση της ΥΑΗΕΠ περί Επικουρικής Προστασίας 2008) και UN High Commissioner - Doc EC/55/SC/CRP, June 2005 (Ύπατος Αρμοστής των ΗΕ – Έγγραφο EC/55/SC/CRP, Ιούνιος 2005).

14 Βλ. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

15 Πρβλ. όμως Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, Η κατάσταση στα ελληνικά νησιά εξακολουθεί να είναι ζοφερή

ασφαλής τρίτη χώρα θεωρείται αυτή όπου η ζωή και η ελευθερία των αιτούντων άσυλο δεν απειλούνται λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε συγκεκριμένη κοινωνική ή πολιτική ομάδα, δεν υπάρχει κίνδυνος επαναπροώθησης ή προώθησης του αιτούντα σε χώρα όπου διατρέχει τον κίνδυνο να υποστεί βασανιστήρια, βίαια, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, και έχει πρόσβαση σε διαδικασίες ασύλου. Με βάση τη συγκεκριμένη δήλωση οι αιτήσεις ασύλου όλων των παράτυπων μεταναστών οι οποίοι θα εισέρχονταν στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου από την Τουρκία μπορούσαν να κριθούν απαράδεκτες διότι η Τουρκία θεωρείται πλέον ασφαλή τρίτη χώρα για αυτούς¹⁶.

3.5. Χορήγηση καθεστώτος πρόσφυγα

Η διαδικασία χορήγησης ασύλου ορίστηκε αρχικά με το ΠΔ 114/2010¹⁷, σύμφωνα με το οποίο συστήθηκε αυτοτελής Υπηρεσία Ασύλου, για την παραλάβη και την εξέταση αιτήσεων σε πρώτο βαθμό. Στη συνέχεια, με το Π.Δ 113/2013, καθορίστηκε η ενιαία διαδικασία αναγνώρισης σε άλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας ως εξής: αφού κατατεθεί και μέχρι να εξεταστεί η αίτηση για άσυλο, δίνεται στον αιτούντα δικαίωμα παραμονής, που του επιτρέπει την παραμονή του εντός της χώρας (άρθρο 5). Ο ενδιαφερόμενος καλείται στη συνέχεια σε προσωπική συνέντευξη με τη συνδρομή διερμηνέα (άρθρο 10). Με την ολοκλήρωση της διαδικασίας και πριν την έκδοση της απόφασης χορηγείται το δελτίο αιτούντος διεθνή προστασία το οποίο αποτελεί προσωρινό τίτλο, και δεν θεμελιώνει δικαίωμα για έκδοση άδειας διαμονής. Εάν η απόφαση είναι απορριπτική, πρέπει να αναφέρονται σε αυτήν οι πραγματικοί καθώς και οι νομικοί λόγοι της απόρριψης, καθώς και η προθεσμία εντός της οποίας μπορεί να ασκηθεί προσφυγή από τον αιτούντα (άρθρο 7).

Με τον Ν. 3907/2011¹⁸ η Υπηρεσία Ασύλου συγκροτείται από την Κεντρική Υπηρεσία και Περιφερειακά Γραφεία λειτουργούν σε δεκατρία σημεία της Ελλάδας. Η Υπηρεσία Ασύλου συμβάλλει στην ταχύτερη διεκπεραίωση των

παρά την επιτάχυνση των μεταφορών, διαθέσιμο στο: <https://www.unhcr.org/gr/6437-η-κατάσταση-στα-ελληνικά-νησιά-εξακολ.html>

16 Η πρόβλεψη της Κοινής Δήλωσης σύμφωνα με την οποία η Τουρκία είναι ασφαλής τρίτη χώρα ενσωματώθηκε στον Ν. 4375/2016 αρθ. 60.

17 ΠΔ 114/2010 (ΦΕΚ Α'/195) Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/ΕΕ του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα». Τροποποιήθηκε με το ΠΔ116/2012 (ΦΕΚ Α-201-19.10.2012). Τροποποίηση ΠΔ 114/2010 «Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/ΕΚ του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα».

18 Νόμος 3907/2011. Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 62 2008/115/ΕΕ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη – μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις.

υποθέσεων που αφορούν τους πρόσφυγες καθώς παραλαμβάνει άμεσα τις αιτήσεις και διαθέτει εξειδικευμένο προσωπικό για να τις εξετάσει. Δίνεται επίσης, η δυνατότητα παροχής διερμηνέα. Οι αποφάσεις επί των αιτημάτων που εκδίδει η Υπηρεσία Ασύλου οφείλουν να είναι πλήρως αιτιολογημένες και να λαμβάνονται μετά από εμπειριστατωμένη, αντικειμενική και αμερόληπτη εξέταση.

Με την έκδοση του Ν.4375/16 συστήνεται η Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης, η οποία είναι υπεύθυνη για την τήρηση των νομοθετικών ρυθμίσεων όσον αφορά την υποδοχή των αλλοδαπών αφού περάσουν τα Ευρωπαϊκά Σύνορα παρανόμως. Σύμφωνα με τις διατάξεις του νέου νόμου ιδρύθηκαν Ανεξάρτητες Επιτροπές Προσφύγων στη σύνθεση των οποίων συμμετείχαν δύο δικαστές. Επισημαίνεται ότι η Ολομέλεια του ΣτΕ με τις υπ' αριθμ. 1237 και 1238/2017 αποφάσεις της, έκρινε ότι η συμμετοχή εν ενεργεία δικαστικών λειτουργών των διοικητικών δικαστηρίων στις ανεξάρτητες επιτροπές προσφύγων είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα (άρθρο 89-90). Οι αποφάσεις εκδόθηκαν κατόπιν αιτήσεων ακύρωσης που αμφισβητούσαν τη νομιμότητα συγκρότησης των Επιτροπών με μέλη δικαστές.

3.6. Έλεγχος νομιμότητας από το ΣτΕ

Ο έλεγχος νομιμότητας των πράξεων της διοικητικής δράσης ανατέθηκε στο ΣτΕ από τον συνταγματικό νομοθέτη (Σ 95 παρ. 1 εδ. α') και τον νόμο (ΠΔ 18/1989, άρθ. 45 παρ. 1) και αποτελεί ένα μέσο για την προστασία των ουσιαστικού δικαίου δικαιωμάτων και συμφερόντων του διοικουμένου που ενδεχομένως προσβάλλονται από τη Διοίκηση. Η άσκηση του ακυρωτικού ελέγχου με το ένδικο βοήθημα της αιτήσεως ακύρωσης εφαρμόζει την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, που κατοχυρώνεται από το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος και το άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α.)

Με το ΠΔ 113/2013¹⁹ αναγνωρίζεται το δικαίωμα της δικαστικής προστασίας στους αιτούντες άσυλο. Σύμφωνα με το άρθρο 28 δίνεται η δυνατότητα της άσκησης αιτήματος ακύρωσης ενώπιον αρμόδιου δικαστηρίου, κατά των αποφάσεων που λαμβάνονται στα πλαίσια των διαδικασιών ασύλου. Το ΣτΕ δεν επεκτείνεται στην κατ' ουσίαν εξέταση της υπόθεσης, και συνεπώς δεν εκφέρεται κρίση περί των ουσιαστικών εκτιμήσεων της διοίκησης (ΣτΕ 1694/18).

Το Συμβούλιο της Επικρατείας εξετάζει, τους προβαλλόμενους λόγους ακύρωσης, ερμηνεύοντας ενίοτε τα νομικά ζητήματα που ανακύπτουν. Επιπλέον, έχει τη δυνατότητα να ελέγξει την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, την

19 ΠΔ 133/2013 (ΦΕΚ Α-198-25.09.2013). Τροποποίηση διατάξεων του Ν. 3907/2011 «Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη – μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις» (Α' 7) και του ΠΔ 104/2012 «Οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη» (Α' 104)».

άσκηση της διακριτικής ευχέρειας της Διοίκησης, και, έχει την εξουσία να ακυρώσει εν όλω ή εν μέρει τις πράξεις της Διοίκησης όπως σε περιπτώσεις μη νόμιμης και ανεπαρκούς αιτιολογίας. Όμως το ΣτΕ δεν υποκαθιστά τη Διοίκηση, και δεν έχει την εξουσία να προβεί το ίδιο σε μεταρρύθμιση της διοικητικής πράξης αλλά αναπέμπει την υπόθεση στη Διοίκηση για νέα κρίση (ΣτΕ 2572/2015, 2310/2014, 1522/2014, 1361/2013, 212/2013).

4. Θεωρητικό μέρος

4.1. Νομολογία Συμβουλίου της Επικρατείας

Η πλειονότητα των αποφάσεων του ΣτΕ, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί κατά την τελευταία δεκαετία, αφορούν αιτήσεις ακύρωσης των ενδιαφερόμενων εναντίον απορριπτικών αποφάσεων της επιτροπής ασύλου ή του αρμοδίου Υπουργού στις αιτήσεις τους για άσυλο. Οι αιτούντες ζητούν να ακυρωθούν αποφάσεις της επιτροπής σύμφωνα με τις οποίες δεν τους αναγνωρίζεται το καθεστώς του πρόσφυγα. Το ΣτΕ εξετάζει εάν έγινε ορθή εφαρμογή της ουσιαστικής διάταξης του νόμου. Πιο συγκεκριμένα, με αναφορά τη Σύμβαση της Γενεύης και το άρθρο 1, το ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο εξετάζει εάν πληρούνται οι προϋποθέσεις υπαγωγής του εκάστοτε ενδιαφερομένου στο καθεστώς του πρόσφυγα σύμφωνα με τα στοιχεία του φακέλου του.

Ένας μικρότερος αριθμός αποφάσεων του ΣτΕ σχετίζεται με την ορθή εφαρμογή της τυπικής διαδικασίας και πιο συγκεκριμένα με το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του αιτούντα.

4.2. Αποφάσεις σχετικά με την υπαγωγή σε καθεστώς πρόσφυγα

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΣτΕ ανάμεσα στους λόγους που δικαιολογούν τη χορήγηση του καθεστώτος του πρόσφυγα είναι και η άρνηση εκπλήρωσης στρατιωτικής θητείας, εφόσον τιμωρείται με ποινές δυσανάλογες με τις προβλεπόμενες για την οφειλόμενη σε άλλους λόγους άρνηση εκπλήρωσης θητείας ή εάν η εκπλήρωση της θητείας θα συμπεριελάμβανε τη συμμετοχή σε εγκλήματα πολέμου ή εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας ή σε πράξεις που αντιβαίνουν προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών (ΣτΕ 2450/2012). Επίσης, η απειλή στέρησης της ιθαγένειας, εφόσον συνδέεται με λόγο προβλεπόμενο από τη Διεθνή Σύμβαση της Γενεύης, μπορεί να συνιστά δίωξη κατά την έννοια της Σύμβασης και να δικαιολογεί υπαγωγή στο καθεστώς (ΣτΕ 3328/2011).

Το ανώτατο ακυρωτικό έχει απορρίψει αιτήσεις επειδή οι αιτούντες επικαλέστηκαν λόγους γενικούς, αόριστους ή προδήλως αβάσιμους ή είχαν μεν επικαλεστεί συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά τα οποία όμως δεν

στοιχειοθετούν λόγους υπαγωγής στο προστατευτικό καθεστώς του πρόσφυγα και συνεπώς δεν τους χορηγήθηκε (Πρβλ. ΣτΕ 4527/2014, ΣτΕ 2763/2012, ΣτΕ 1078/2012, ΣτΕ 2589/2011, ΣτΕ 1686/2011, ΣτΕ 1461/2011, ΣτΕ 886/2011) καθώς και αιτήσεις όπου στο πρόσωπο του αιτούντα συντρέχει ρήτρα αποκλεισμού²⁰ (ΣτΕ 1661/2012).

Επιπλέον, το ΣτΕ έχει κάνει δεκτές αιτήσεις ακύρωσης των αποφάσεων της Διοίκησης λόγω πλημμελούς αιτιολογίας. Συγκριμένα, το δικαστήριο έκρινε ότι χρειάζεται ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία στις απορριπτικές αποφάσεις χορήγησης καθεστώτος πρόσφυγα (ΣτΕ 2450/2012, ΣτΕ 3023/2011, ΣτΕ 652/2011, ΣτΕ 652/2011). Ειδικότερα, στις αποφάσεις του ΣτΕ 1303/2012 και 2512/2011 -γίνεται ερμηνεία των άρθρων 2 και 3 του ΠΔ 61/1999 σε συνδυασμό με τα άρθρα 4 και 9 της Οδηγίας 2004/83/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης- επισημαίνεται ότι ενόψει της φύσης και της σημασίας των διακυβευόμενων αγαθών σε περίπτωση αναγκαστικής επιστροφής του αιτουμένου άσυλο αλλοδαπού στη χώρα του, επιβάλλεται, στο πλαίσιο της αξιολόγησης της αίτησης προστασίας σε εξατομικευμένη βάση, η ενδελεχής εξέταση των προβαλλόμενων ουσιωδών ισχυρισμών και η ειδική και πλήρης αιτιολογία της τυχόν απορριπτικής του αιτήματος ασύλου πράξης.

Προκύπτει, επομένως, από τη νομολογία του ΣτΕ υποχρέωση του αιτούντα άσυλο να επικαλεστεί συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά ικανά να στοιχειοθετήσουν τη συνδρομή των προϋποθέσεων υπαγωγής του στο προστατευτικό καθεστώς της Σύμβασης της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων και ταυτόχρονα υπάρχει υποχρέωση της Διοίκησης να εξετάσει ενδελεχώς τους προβαλλόμενους από τον αιτούντα άσυλο ουσιώδεις ισχυρισμούς και να αιτιολογήσει πλήρως και επαρκώς την απορριπτική του αιτήματος ασύλου απόφαση (ΣτΕ 1078/2012) και συγκεκριμένα να αποφαινεται περί του αν συντρέχει στο πρόσωπο του ενδιαφερόμενου η ιδιότητα του πρόσφυγα (ΣτΕ 3328/2011).

4.3. Οι υπ' αριθ. 2347 και 2348/2017 αποφάσεις της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας σχετικά με τις αιτήσεις ασύλου των 8 Τούρκων αξιωματικών

Οι υπ' αριθ. 2347 και 2348/2017 αποφάσεις της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας έκριναν τις αιτήσεις ακύρωσης Συριών, που ενώ αρχικά οι δευτεροβάθμιες Επιτροπές Προσφυγών που προβλέπονται στο ΠΔ 114/2010 είχαν κρίνει παραδεκτές τις αιτήσεις ασύλου τους, οι νεοσύστατες Επιτροπές

20 Λόγοι αποκλεισμού είναι η διάπραξη εγκλήματος πολέμου, έγκλημα κατά της ανθρωπότητας ή της ειρήνης, εάν ο αιτών έχει θεωρηθεί ένοχος για πράξεις αντικείμενες στο πνεύμα, στις αρχές και τους στόχους των Ηνωμένων Εθνών, αν έχει διαπράξει κάποιο σοβαρό μη πολιτικό έγκλημα πριν καταθέσει αίτημα ασύλου, εκτός της χώρας στην οποία κατέθεσε το αίτημα.

Προσφυγών του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής, είχαν απορρίψει.

Το ΣτΕ απέρριψε τις αιτήσεις ακύρωσης τους εναντίον των απορριπτικών αποφάσεων των Ανεξάρτητων Επιτροπών Προσφυγών, επί των αιτημάτων υπαγωγής τους σε καθεστώς πρόσφυγα που είχαν καταθέσει. Το αίτημά τους κρίθηκε απαράδεκτο επειδή η Τουρκία, με βάση την Κοινή Δήλωση, συνιστά ασφαλή Τρίτη χώρα, η οποία μπορεί να τους χορηγήσει διεθνή προστασία, όπως αυτή προβλέπεται από τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951, σύμφωνα με το άρθρ. 38 της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ. Το ακυρωτικό δικαστήριο έκρινε ότι οι προσβαλλόμενες αποφάσεις των Επιτροπών, οι οποίες απέρριπταν τη χορήγηση ασύλου στους Σύρους είναι σύμφωνες με τον νόμο αναγνωρίζοντας ότι στην Τουρκία τηρείται η αρχή της μη επαναπροώθησης και ότι οι Σύριοι πρόσφυγες δεν κινδυνεύουν με αυθαίρετη κράτηση, διότι το προσωρινό καθεστώς που παρέχεται στους Σύρους πρόσφυγες είναι επαρκές. Επιπλέον, οι αιτούντες είχαν ζητήσει την παραπομπή της υπόθεσης στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να αρθούν να ερμηνευτικά κενά σχετικά με την εφαρμοστέα διάταξη, σε σχέση με την πολιτική κατάσταση που επικρατεί στην Τουρκία, αίτημα που απορρίφθηκε από το ΣτΕ (13 δικαστές έναντι 12 μειοψηφούντων). Το ΣτΕ δέχθηκε ότι η Τουρκία καλύπτει τις προϋποθέσεις της ασφαλούς τρίτης χώρας καθώς σύμφωνα με το ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο, για να θεωρηθεί μια χώρα ως πρώτη χώρα ασύλου (ασφαλής τρίτη χώρα -άρθρο 56 του Ν. 4375/2016 και άρθρο 35 Οδηγίας 2013/32/ΕΕ) δεν απαιτείται η προστασία να είναι ίδια με αυτή που παρέχει η Σύμβαση της Γενεύης αλλά αρκεί 'άλλη αποτελεσματική προστασία' του πρόσφυγα. Με το αιτιολογικό αυτό επικύρωσε τις αποφάσεις της Αρχής Προσφυγών.

Οι συγκεκριμένες αποφάσεις του ΣτΕ δέχθηκαν κριτική²¹, η οποία εδράζει ως ένα βαθμό και στην οριακή πλειοψηφία των δικαστών. Η Τουρκία δεν έχει άρει τον γεωγραφικό περιορισμό στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και συνεπώς οι Σύριοι αιτούντες δεν δύνανται να λάβουν καθεστώς πρόσφυγα σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951, αλλά μόνο προσωρινό καθεστώς, το οποίο δεν διασφαλίζει στους δικαιούχους όλες τις εγγυήσεις της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, ανάμεσα στις οποίες είναι η αρχή της μη επαναπροώθησης και της χορήγησης αποτελεσματικής προστασίας. Επιπλέον, σύμφωνα με τη μειοψηφία των δικαστών, το νομικό και πραγματικό καθεστώς της Τουρκίας, ιδιαίτερα μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα το 2016, είναι αυταρχικό στο οποίο καταπατώνται ανοικτά όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες.

Το ΣτΕ με τις υπ' αριθ. 2347 και 2348/2017 αποφάσεις του επικύρωσε νομολογιακά το περιεχόμενο της Κοινής Δήλωσης και δέχθηκε την Τουρκία ως ασφαλή χώρα για τους αιτούντες άσυλο. Η Διεθνής Αμνηστία δημοσίευσε δημόσια

21 Βλ. Παπαστεργίου Β. (2018) διαθέσιμο στην Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΛΕΔΑ) στο: <https://www.hlhr.gr/μια-ασφαλής-και-ευνομούμενη-χώρα-η-του/> (προσπελάστηκε στις 9/6/2020).

δήλωση σχετικά με το καθεστώς στην Τουρκία και την καταπάτηση των δεσμεύσεων και εγγυήσεων που προβλέπονται από τη Σύμβαση της Γενεύης καταδεικνύοντας περιστατικά βίαιων επαναπροωθήσεων²². Διεθνείς οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως η Διεθνής Αμνηστία²³ έχουν καταγγείλει επανειλημμένα παραβιάσεις δικαιωμάτων των προσφύγων και στέρηση αποτελεσματικής διεθνούς προστασίας στην Τουρκία και ο Άρειος Πάγος (ΑΠ 136/2017)²⁴ δέχθηκε επίσης ότι υφίσταται στην Τουρκία παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι αιτήσεις ακύρωσης των Σύρων αιτούντων στο ΣτΕ, προσέβαλλαν όχι μόνο τις απορριπτικές αποφάσεις που αφορούσαν τους ίδιους και την σχετική με την Τουρκία αιτιολογία αυτών των αποφάσεων, αλλά εμμέσως και την υπουργική απόφαση που καθόρισε τη νέα σύνθεση των Επιτροπών Προσφυγών, τροποποιώντας τον αριθμό των μελών από 2 σε 3, και θέσπισε τη συγκρότησή τους κατά πλειοψηφία από διοικητικούς δικαστές. Η υπόθεση κρίθηκε από την Ολομέλεια του ΣτΕ και σύμφωνα με την απόφαση που εκδόθηκε η συγκεκριμένη τροποποίηση στη συγκρότηση θεωρήθηκε ότι δεν παραβιάζει το Σύνταγμα.

Ένα επιπλέον ζήτημα που έκρινε το ΣτΕ στις συγκεκριμένες αποφάσεις είναι η κλήτευση σε ακρόαση των αιτούντων ασύλου. Το δικαστήριο ομόφωνα έκρινε ως νόμιμη και συνταγματική τη μη κλήτευση σε ακρόαση τους ενώπιον της Επιτροπής Προσφυγών, διότι σύμφωνα με τον Ν.4375/2016 εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια της Διοίκησης η κλήτευση σε ακρόαση. Επομένως, το ΣτΕ έκρινε ως σύμφωνη με το Σύνταγμα μια διάταξη που περιορίζει τα δικαιώματα των αιτούντων.

4.4. Η υπ' αριθ. 805/2018 απόφαση του Δ' Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας σχετικά με τους γεωγραφικούς περιορισμούς στην μετακίνηση των αιτούντων άσυλο

Το Δ' Τμήμα του ΣτΕ με την υπ' αριθ. 805/2018 απόφαση του ερμήνευσε το άρθρο 41παρ.1 του Ν. 4375/2016 στο πλαίσιο του άρθρου 31, παρ. 2 της Σύμβασης της Γενεύης και το άρθρο 7 παρ.1 της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ²⁵ σχετικά με την ελεύθερη μετακίνηση των αιτούντων άσυλο και την επιβολή αναγκαίων περιορισμών μόνο

22 Βλ. Έντυπο της Διεθνούς Αμνηστίας στο <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4438252016GREEK.pdf> (προσπελάστηκε στις 10/6/2020).

23 Βλ. Αναφορά της Διεθνούς Αμνηστίας διαθέσιμη στο <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR2522592020ENGLISH.pdf> (προσπελάστηκε στις 9/6/2020).

24 Υπόθεση εξέτασης του αιτήματος έκδοσης των 8 Τούρκων αξιωματικών, διαθέσιμη στο: http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp (προσπελάστηκε στις 10/6/2020).

25 Οδηγία 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013: προϋποθέσεις υποδοχής των αιτούντων διεθνή προστασία. Πρβλ. και Συνήγορος του Πολίτη, Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ (αναδιτύπωση 29.6.13) σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία κ.ά. διατάξεις, διαθέσιμο στο: <https://www.synigoros.gr/resources/20180429-paratiriseis-synigorou-aprilios-2018-4.pdf> (προσπελάστηκε στις 12/6/2020).

και σε ακύρωσε την απόφαση της Υπηρεσίας Ασύλου. Σύμφωνα με τη απόφαση της Υπηρεσίας Ασύλου, στους αιτούντες άσυλο επιβαλλόταν γεωγραφικός περιορισμός παραμονής τους στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου.

Το ΣτΕ έκρινε ότι δεν συνέτρεχαν επιτακτικοί λόγοι ενωσιακής ή της ελληνικής νομοθεσίας που να δικαιολογούν τον συγκεκριμένο περιορισμό και ακύρωσε την απόφαση. Η απόφαση δεν ήταν -σύμφωνα με το ΣτΕ- επαρκώς αιτιολογημένη καθώς δεν είχε εκτενή αναφορά στους νόμιμους λόγους για τους οποίους επιβλήθηκε ο περιορισμός στη μετακίνηση των αιτούντων άσυλο εντός του ελλαδικού χώρου, μετά την εφαρμογή της δήλωσης-συμφωνίας Ευρωπαϊκής Ένωσης – Τουρκίας για τις προσφυγικές ροές. Στην απόφασή του το ΣτΕ έλαβε υπόψη την άνιση κατανομή σε περιφέρειας της ελληνικής επικράτειας επιφέρει σημαντική επιβάρυνση και υποβάθμιση στις συγκεκριμένες περιοχές με επιπτώσεις στη δημόσια τάξη και την οικονομική ζωή τους και, επιπλέον, εγκλωβίζει τους αιτούντες άσυλο, σε δυσχερείς συνθήκες για μεγάλα χρονικά διαστήματα²⁶. Επίσης, το δικαστήριο ανέφερε ότι δεν προκύπτει κατά τρόπο ασφαλή και χωρίς αμφισβήτηση, ότι έρεισμα της προσβαλλομένης αποφάσεως της Υπηρεσίας Ασύλου αποτέλεσε η κοινή δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης -Τουρκίας. Επομένως, άποψη της πλειοψηφίας ήταν ότι δεν προκύπτουν σοβαροί λόγοι δημοσίου συμφέροντος και μεταναστευτικής πολιτικής, οι οποίοι θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την επιβολή του περιορισμού κυκλοφορίας των αιτούντων διεθνή προστασία που εισέρχονται στην Ελληνική Επικράτεια. Το ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο αποφάσισε ότι ο γεωγραφικός περιορισμός των αιτούντων άσυλο δεν αποτελεί αναγκαίο μέτρο που δικαιολογείται από την προστασία υπέρτερων αγαθών δημοσίου συμφέροντος και επομένως συνιστά δυσανάλογο μέτρο. Ακύρωσε την απόφαση της Υπηρεσίας Ασύλου και έκρινε πως η αρμόδια αρχή δεν δύναται να επιβάλλει στο μέλλον περιορισμούς στην κυκλοφορία των αιτούντων.

Όμως, η Υπηρεσία Ασύλου με την υπ' αριθμ. 8269/20-4-2018 απόφαση της επανέφερε τους γεωγραφικούς περιορισμούς στην κίνηση των αιτούντων επικαλούμενη λόγους δημοσίου συμφέροντος και τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας. Στο ίδιο πλαίσιο, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι υπάρχει προφανής δυσαρμονία μεταξύ της ακυρωτικής απόφασης 805/2018 του ΣτΕ σχετικά με τον γεωγραφικό περιορισμό των αιτούντων άσυλο και τον μεταγενέστερο Ν. 4540/2018 (αρθ. 7, παρ. 2) όπου υπάρχει συγκεκριμένη αναφορά στην επιβολή γεωγραφικού περιορισμού για λόγους δημοσίου συμφέροντος χωρίς να υπάρχει εξειδίκευση των περιπτώσεων και χωρίς να τίθενται δικονομικές εγγυήσεις για την προστασία των δικαιωμάτων των αιτούντων.

26 Βλ. αναφορές του Παρατηρητηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων διαθέσιμες στο <https://www.hrw.org/el/news/2018/11/21/324489> και της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για την προστασία των προσφύγων διαθέσιμο στο <https://www.unhcr.org/gr/6437-η-κατάσταση-στα-ελληνικά-νησιά-εξακολ.html> (προσπελάστηκε στις 15/5/2020).

4.5. Η υπ' αριθμ. 1694/2018 απόφαση του Δ' Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας -ερμηνεία 'δικαιολογημένου φόβου' ως στοιχείο χορήγησης ασύλου

Η απόφαση 1694/18 του ΣτΕ είναι ιδιαίτερα σημαντική στη νομολογία του δικαστηρίου. Στην συγκεκριμένη υπόθεση το ΣτΕ έκρινε ζητήματα ερμηνείας του άρθρου 1ΣΤ της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 και του άρθρου 12 παρ. 2 περ. β' της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13^{ης} Δεκεμβρίου 2011, που ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το ΠΔ 141/2013.

Σύμφωνα με το σκεπτικό των Συμβούλων της Ολομέλειας, στο σκέλος του αν στο πρόσωπο του αιτούντος διεθνή προστασία συντρέχει δικαιολογημένος φόβος δίωξης στη χώρα καταγωγής -την Τουρκία- του λόγω των πολιτικών του πεποιθήσεων, ώστε να αναγνωρισθεί αυτός ως πρόσφυγας, το δικαστήριο έκρινε ότι δεν είναι απαραίτητο ο αιτών να έχει εκδηλώσει ρητά τις πολιτικές πεποιθήσεις για τις οποίες αναφέρει ότι φοβάται τη δίωξη στη χώρα καταγωγής του, αλλά αρκεί το γεγονός ότι οι πολιτικές αυτές πεποιθήσεις καταλογίζονται σε αυτόν από τον φορέα της δίωξης. Το δικαστήριο ανέφερε ότι ο κρίσιμος παράγοντας είναι οι πολιτικές πεποιθήσεις που ο φορέας της δίωξης θεωρεί ότι ενστερνίζεται ο αιτών, ασχέτως εάν ο ίδιος της ενστερνίζεται ή όχι. Επιπλέον, το δικαστήριο ερμήνευσε την ύπαρξη ή μη δικαιολογημένου φόβου δίωξης από τον αιτούντα με βάση την πολιτική κατάσταση στη χώρα καταγωγής του, επικαλούμενο την έκδοση εκτελεστικών διαταγμάτων από την Τουρκική κυβέρνηση μετά την απόπειρα του πραξικοπήματος, με τα οποία ενεργοποιήθηκε το καθεστώς προσωρινής παρέκκλισης από τις διατάξεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ως προς το σκέλος της συνδρομής στο πρόσωπο του αιτούντα λόγων αποκλεισμού από την υπαγωγή του σε καθεστώς πρόσφυγα και συγκεκριμένα ότι ο ίδιος είχε ουσιώδη ή αποφασιστική συμβολή στην τέλεση σοβαρών αδικημάτων του κοινού ποινικού δικαίου, τα οποία έλαβαν χώρα κατά το πραξικόπημα στην Τουρκία ή ότι προέβη ο ίδιος σε ιδιαίτερα σκληρές πράξεις στο πλαίσιο αυτού, το δικαστήριο έκρινε, ερμηνεύοντας τη διάταξη του άρθρου 12 παρ. 2 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ. Επιπλέον, αναφερόμενο σε νομολογία ξένων δικαστηρίων²⁷, έκρινε ότι το τεκμήριο αμφιβολίας λειτουργεί υπέρ του αιτούντος διεθνή προστασία στις περιπτώσεις που εξετάζονται λόγοι αποκλεισμού καθώς και ότι απαιτούνται "σοβαροί λόγοι" στη βάση των οποίων να γίνεται αξιολόγηση των συγκεκριμένων γεγονότων στα οποία ενεπλάκη ο αιτών και όχι στη βάση του εάν οι αποδιδόμενες στον αιτούντα πράξεις εκ του χαρακτήρα τους, συνιστούν βαρέα ποινικά αδικήματα κατά της πολιτείας.

Επομένως, κατέληξαν οι Σύμβουλοι της Επικρατείας ότι η απόφαση

27 Πιο συγκεκριμένα παραπέμπει στην Supreme Court of New Zealand υπόθεση Tamil της 27-8-2010.

της επιτροπής ασύλου να χορηγήσει στον αιτούντα άσυλο ήταν επαρκώς αιτιολογημένη διότι υπήρχε ο απαραίτητος αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ του δικαιολογημένου φόβου δίωξης του παρεμβαίνοντα (αιτούντα άσυλου-τούρκου πιλότου) στην χώρα καταγωγής του και των αποδιδόμενων σε αυτόν από το τουρκικό Κράτος πολιτικών πεποιθήσεων. Στο σκεπτικό της απόφασης αναφέρεται επίσης ότι δεν προέκυψε από κανένα αξιόπιστο αποδεικτικό στοιχείο ότι ο Τούρκος αξιωματικός υπήρξε μέλος της τρομοκρατικής οργάνωσης στην οποία η Τουρκική κυβέρνηση αποδίδει τον σχεδιασμό και την διάπραξη του πραξικοπήματος ή γνώριζε την οργάνωσή του.

5. Συμπεράσματα

Το ελληνικό κράτος έχει έως σήμερα επικυρώσει τις συμβάσεις που αφορούν το άσυλο και το προσφυγικό ζήτημα, σε διεθνές και σε ευρωπαϊκό επίπεδο το οποίο είχε ως επακόλουθο να προσαρμόσει τη νομοθεσία του σε συμφωνία με τις Οδηγίες της ΕΕ και να εναρμονιστεί με αυτές στο πλαίσιο της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής ασύλου.

Η αναγνώριση ενός αιτούντα ως πρόσφυγα και επομένως δικαιούχου διεθνούς προστασίας, είναι μια διαδικασία που εδράζει στη Σύμβαση της Γενεύης εξειδικεύεται και καθορίζεται -όπως προαναφέρθηκε- από το ενωσιακό και από το εσωτερικό δίκαιο. Απώτερος στόχος των νομοθετικών διατάξεων είναι η εξασφάλιση των διαδικαστικών εγγυήσεων υπέρ των αιτούντων χορήγησης ασύλου. Ανάμεσα στις διαδικαστικές εγγυήσεις αναφέρονται ενδεικτικά η έκδοση αιτιολογημένης απόφασης από τα αρμόδια όργανα, η δυνατότητας άσκησης προσφυγής ενώπιον ανεξάρτητου οργάνου με ανασταλτικό αποτέλεσμα, η προηγούμενη ακρόαση κ.α. Ένα μέρος αυτών των διαδικαστικών εγγυήσεων αποτελεί και η αίτηση ακύρωσης στο ΣτΕ, οι αποφάσεις του οποίου διαμορφώνουν τη σχετική νομολογία και διασφαλίζουν την ορθή εφαρμογή της νομοθεσίας.

Οι πιο πρόσφατες αποφάσεις έχουν λάβει υπόψη την συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας σύμφωνα με την οποία η Τουρκία έχει θεωρηθεί ασφαλής χώρα παρά τις εκθέσεις διεθνών οργανισμών περί του αντιθέτου²⁸. Επίσης παρατηρείται ότι υπάρχουν περιπτώσεις που η Διοίκηση δεν συμμορφώνεται με τις αποφάσεις του ανώτατου δικαστηρίου όπως η απόφαση (ΣτΕ 805/2018). Σε κάθε περίπτωση, όπως και το ίδιο το δικαστήριο έχει αναφέρει (ΣτΕ 1694/2018), εξετάζει τη νομιμότητα των πράξεων της Διοίκησης -εσωτερική και εξωτερική-, τη νομιμότητα των αποφάσεων της Υπηρεσίας Ασύλου πλέον, μετά από προσφυγή αυτών που έχουν έννομο συμφέρον και όχι την ουσία της υπόθεσης. Επομένως, το ΣτΕ ελέγχει τη διαδικασία ερμηνεύοντας τις διεθνείς συνθήκες και τις νομοθετικές διατάξεις.

28 Διεθνής Αμνηστία, Μη Ασφαλές καταφύγιο. Οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες στερούνται αποτελεσματικής προστασίας στην Τουρκία, 2016, διαθέσιμο στο: https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4438252016_GREEK.pdf (προσπελάστηκε στις 15/5/2020).

Οι Σύμβουλοι της Επικρατείας, κατά την εκδίκαση αιτήσεων ακύρωσης των αιτούντων κατά διοικητικών αποφάσεων με τις οποίες απορρίφθηκαν τα αιτήματα υπαγωγής τους σε καθεστώς πρόσφυγα ερμηνεύουν τις εκάστοτε εφαρμοστέες διατάξεις με βάση τη Σύμβαση του 1951 και το ενωσιακό δίκαιο. Στις υποθέσεις αυτές, το ΣτΕ άλλοτε ακυρώνει τις προσβαλλόμενες αποφάσεις λόγω νομικών ελαττωμάτων όπως πλημμελώς αιτιολογημένες αποφάσεις, και άλλοτε αναπέμπει την υπόθεση προκειμένου να επανεξετασθεί αίτημα του αιτούντος ενώ άλλοτε υποδεικνύει το νομικό καθεστώς που πρέπει να εφαρμόσει η Διοίκηση καθώς και ενέργειες στις οποίους πρέπει να προβεί, ώστε να εκδοθεί νόμιμη πράξη. Ενίοτε, όμως διαπιστώνει την ορθότητα της προσβαλλόμενης απόφασης και απορρίπτει το αίτημα.

Η παροχή ασύλου και γενικότερα διεθνούς προστασίας συνιστά υποχρέωση του κράτους, με βάση τις διεθνείς συνθήκες και την ευρωπαϊκή νομοθεσία. Ο έλεγχος των διαδικασιών που προβλέπει το Διεθνές Δίκαιο διασφαλίζεται σε ανώτατο βαθμό από το Συμβούλιο της Επικρατείας, οι αποφάσεις του οποίου προσδιορίζουν τον τρόπο εφαρμογής της κείμενης νομοθεσίας από τη Διοίκηση.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Έντυπες Πηγές

- Διεθνής Αμνηστία, Μη Ασφαλές καταφύγιο. Οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες στερούνται αποτελεσματικής προστασίας στην Τουρκία, 2016, διαθέσιμο στο: https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4438252016_GREEK.pdf (προσπελάστηκε στις 5/6/2020).
- Νόμος 4666/2020. Τροποποίηση του Ν. 4251/2014 (Α' 80) για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία (ΕΕ) 2016/801 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Μαΐου 2016 σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την έρευνα, τις σπουδές, την πρακτική άσκηση, την εθελοντική υπηρεσία, τις ανταλλαγές μαθητών ή τα εκπαιδευτικά προγράμματα και την απασχόληση των εσωτερικών άμισθων βοηθών (au pair).
- Νόμος 4636/2019. Περί Διεθνούς Προστασίας και άλλες διατάξεις.
- Νόμος 4540/2018. Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιτύπωση, L 180/96/29.6.2013) και άλλες διατάξεις – Τροποποίηση του Ν. 4251/2014 (Α' 80) για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2014/66/ΕΕ της

15ης Μαΐου 2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών στο πλαίσιο ενδοεταίρικής μετάθεσης – Τροποποίηση διαδικασιών ασύλου και άλλες διατάξεις.

Νόμος 4485/2017. Τροποποίηση του Ν. 4375/2016 (Α' 51).

Νόμος 4375/2016. Οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου, Αρχής Προσφυγών, Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης σύσταση Γενικής Γραμματείας Υποδοχής, προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «σχετικά με τις κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιτύπωση)» (L 180/29.6.2013), διατάξεις για την εργασία δικαιούχων διεθνούς προστασίας και άλλες διατάξεις.

Νόμος 4399/2016. Τροποποίηση Ν. 4375/2016 (αρ.86).

Νόμος 4251/2014. Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις.

Νόμος 3907/2011. Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 62 2008/115/ΕΕ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη – μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις.

Νόμος 3386/2005. Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια. Ενσωματώνει στην εθνική έννομη τάξη τις Οδηγίες 2003/86/ΕΚ (σχετικά με το δικαίωμα της οικογενειακής επανένωσης) και 2003/109/ΕΚ (σχετικά με το καθεστώς των επί μακρόν διαμενόντων).

Οδηγία 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013: προϋποθέσεις υποδοχής των αιτούντων διεθνή προστασία.

Οδηγία 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013: διαδικασίες χορήγησης και ανάκλησης του καθεστώτος διεθνούς προστασίας.

Οδηγία 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13^{ης} Δεκεμβρίου 2011: προϋποθέσεις αναγνώρισης των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας - καθεστώτος προσφύγων ή ατόμων δικαιούχων επικουρικής προστασίας και περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας.

Παπαστεργίου, Β. (2018). Μια ασφαλής και ευνομούμενη χώρα: η Τουρκία.. Επίκαιρα. τ. 1. Διαθέσιμο στο: <https://marginalia.gr/arthro/mia-asfalis-ke-ennomoumeni-chora-i-tourkia/> και στο <https://www.hlhr.gr/μια-ασφαλής-και-ευνομούμενη-χώρα-η-του/> (προσπελάστηκε στις 9/6/2020).

- ΠΔ 141/2013 (ΦΕΚ Α-226-21.10.2013). «Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου 2011 (L 337) σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση και το καθεστώς των αλλοδαπών ή των ανιθαγενών ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας (αναδιατύπωση)».
- ΠΔ 133/2013 (ΦΕΚ Α-198-25.09.2013). Τροποποίηση διατάξεων του Ν. 3907/2011 «Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη – μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις» (Α΄ 7) και του ΠΔ 104/2012 «Οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη» (Α΄ 104)».
- ΠΔ 113/2013 (ΦΕΚ Α΄-146-14.06.2013). «Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/ΕΚ του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα και άλλες διατάξεις».
- ΠΔ 104/2012 (ΦΕΚ Α-172-05.09.2012). Οργάνωση και Λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη.
- ΠΔ116/2012 (ΦΕΚ Α-201-19.10.2012). Τροποποίηση ΠΔ 114/2010 «Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/ΕΚ του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα»».
- ΠΔ 114/2010 (ΦΕΚ Α΄/195) Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/ΕΕ του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα».
- ΠΔ 96/2008. Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2004/83/ΕΚ του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 για τη θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών.
- ΠΔ 61/1999. Διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπού ως πρόσφυγα, ανάκληση της

αναγνώρισης και απέλαση αυτού, έγκριση εισόδου των μελών της οικογενείας του και ανθρωπιστικό καθεστώς.

Πρωτόκολλο της 31.1.1967 για τη Νομική Κατάσταση των Προσφύγων, διαθέσιμο στο: <https://www.synigoros.gr/resources/docs/04-symvasiprotokollo.pdf> (προσπελάστηκε στις 9/6/2020).

Σαράντη Βασιλική και Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα, Προσφυγικό Δίκαιο, Ερμηνεία Διαγράμματα-Υποδείγματα, 2016, Νομική Βιβλιοθήκη.

Σύμβαση του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων (κυρώθηκε με το ν.δ. 3989/1959 : περί κυρώσεως της πολυμερούς Συμβάσεως περί της Νομικής Καταστάσεως των Προσφύγων) διαθέσιμο στο: <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf> (προσπελάστηκε στις 15/5/2020).

Σύνταγμα της Ελλάδας, διαθέσιμο στο: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/> (προσπελάστηκε στις 20/5/2020).

Ιστοσελίδες

Διεθνής Αμνηστία: <https://www.amnesty.org>

Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΛΕΔΑ) <https://www.hlhr.gr/>

Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων: <https://www.hrw.org/el>

Συνήγορος του Πολίτη, Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ (αναδιατύπωση 29.6.13) σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία κ.ά. διατάξεις, διαθέσιμο στο: <https://www.synigoros.gr/resources/20180429-paratiriseis-synigorou-aprili-os-2018--4.pdf> (προσπελάστηκε στις 10/6/2020).

Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες: <https://www.unhcr.org/gr/> (προσπελάστηκε στις 10/6/2020).

United Nations, Treaty Series, vol. 606, σ. 267, διαθέσιμο στο: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-5&chapter=5 (προσπελάστηκε στις 12/6/2020).

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέα

Η **Στέλλα Θεολόγου** είναι εκπαιδευτικός ΠΕ06-ΠΕ78 (Αγγλικής -Νομικών Επιστημών), διευθύντρια του 1ου γυμνασίου Κομοτηνής με ΜΑ στην εφαρμοσμένη γλωσσολογία στο πανεπιστήμιο του Reading και PhD στη διδασκαλία της Αγγλικής γλώσσας από τη Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του ΔΠΘ και είκοσι έτη εκπαιδευτικής προϋπηρεσίας. stella.theologou@hotmail.com

Μέμος Κωνσταντίνος

Σύγχρονες Εξελίξεις των Συνταξιοδοτικών Συστημάτων των κρατών της Δυτικής Ευρώπης

Περίληψη

Η κεντρική επιδίωξη της έρευνας επικεντρώνεται στη βιβλιογραφική αναζήτηση, καταγραφή, διερεύνηση και αποτύπωση των ασφαλιστικών συστημάτων της Δυτικής Ευρώπης. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρακολουθήσουμε το πώς έχουν διαμορφωθεί και εξελιχθεί ανά τα χρόνια τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης με έμφαση τα συνταξιοδοτικά συστήματα στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης από την περίοδο πριν τη παγκόσμια οικονομική κρίση και μέχρι σήμερα. Πιο συγκεκριμένα γίνονται αναλυτικές περιγραφές για το πώς λειτουργούν τα συνταξιοδοτικά συστήματα των χωρών αυτών. Η πρωτοτυπία της βιβλιογραφικής έρευνας εστιάζεται στην καταγραφή, παρουσίαση και ανάλυση των ασφαλιστικών συστημάτων μιας γεωγραφικής περιοχής της Ευρώπης καθώς επίσης και πώς αυτά εξελίχθηκαν με την έλευση της οικονομικής κρίσης έως σήμερα.

Λέξεις-κλειδιά: Ασφαλιστικά Ταμεία, Κοινωνική Ασφάλιση, Συντάξεις, Συνταξιοδοτικό Σύστημα Δυτικής Ευρώπης

Contemporary Developments of the Western European Pension Systems

Summary

The main focus of the research is on the bibliographic search, recording, investigation and mapping of Western Europe's insurance systems. The purpose of this paper is to observe how social security systems have evolved and evolved over the years, with a particular emphasis on pension systems in the countries of Western Europe from the period before the global financial crisis to the present. More specifically, detailed descriptions of how these countries' pension systems work are provided. The originality of the bibliographic research focuses on the recording, presentation and analysis of the insurance systems of a geographical area of Europe as well as how they evolved with the advent of the financial crisis to date.

Keywords: Social Security funds, Social Security, Pensions, Western European Pension System

1. Εισαγωγή

Η Επιτροπή Οικονομικής Πολιτικής και η Επιτροπή Κοινωνικής Ασφάλισης υποχρεώθηκαν να παρουσιάσουν κοινή έκθεση σχετικά με τους στόχους και τις μεθόδους εργασίας στον τομέα των συντάξεων. Η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που δημοσιεύθηκε τον Ιούνιο του 2001 σχετικά με την υποστήριξη των εθνικών συνταξιοδοτικών στρατηγικών επιβεβαίωσε τρεις βασικούς στόχους που διατυπώθηκαν στη σύνοδο κορυφής του Γκέτεμποργκ, οι οποίοι πρέπει να εφαρμοστούν από τα συνταξιοδοτικά συστήματα μακροπρόθεσμα¹:

- Να διαφυλαχθεί η ικανότητα των συνταξιοδοτικών συστημάτων να ανταποκριθούν στους κοινωνικούς τους στόχους, παροχής ασφαλών και επαρκών εισοδημάτων στους συνταξιούχους.
- Να διασφαλιστεί η οικονομική βιωσιμότητα των συνταξιοδοτικών συστημάτων, έτσι ώστε οι μελλοντικές επιπτώσεις της δημογραφικής γήρανσης να μην υπονομεύσουν τη μακροπρόθεσμη διατήρηση των δημόσιων οικονομικών.
- Να ενισχυθεί η ικανότητα των συνταξιοδοτικών συστημάτων να ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της κοινωνίας και των ατόμων.

1 Pension systems in 27 EU countries, MPRA,1.5 The Pension Concept Of The European Union - 1.5.4 Implementation And Development, Σελίδα 74. Στο: https://Mpra.Ub.Uni-Muenchen.De/31053/1/Mpra_Paper_31053 (προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

Η κρίση χρέους που έπληξε τις χώρες της Ευρωζώνης προκάλεσε την άνοδο της ανεργίας και τη μείωση της απασχόλησης με αρνητικές επιπτώσεις στη βιωσιμότητα του κοινωνικο-ασφαλιστικού συστήματος. Τα ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα ανεργίας κατέδειξαν πόσο εύαλωτο είναι το μέχρι τώρα εφαρμόζόμενο παραγωγικό πρότυπο και ανέδειξαν τις μεγάλες ανισότητες μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την αδυναμία της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση και την Κοινωνική Προστασία να ανταποκριθεί με στοιχειώδη επάρκεια στους διακηρυγμένους στόχους της².

Η δημοσιονομική πολιτική που ασκήθηκε στην Ευρώπη δεν άφησε ανεπηρέαστο και το Σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Για την κάλυψη του ελλείμματος του κοινωνικού προϋπολογισμού θεσπίστηκαν μέτρα όπως η αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης, η αλλαγή του τρόπου υπολογισμού των συντάξεων και η διάρκεια του εργασιμου βίου των ασφαλισμένων. Η αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης επιδεινώνει το επίπεδο παραγωγικότητας των επιχειρήσεων και δρα σε βάρος της ανταγωνιστικότητας, της ανάπτυξης και του παραγόμενου ΑΕΠ. Έτσι, η αύξηση της ανεργίας, η γήρανση του πληθυσμού, η αύξηση του προσδόκιμου ορίου ζωής, η μείωση της ανάπτυξης, η αύξηση των επιπέδων του δημόσιου ελλείμματος και του δημόσιου χρέους και η μείωση της απασχόλησης έκαναν δυσχερέστερη την κατάσταση βιωσιμότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης³.

Συγκριτικές μελέτες συνταξιοδοτικών συστημάτων μεταξύ των Ευρωπαϊκών χωρών, αναδεικνύουν πως κάθε σύστημα έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά ως προς το βαθμό ανταποδοτικότητας, αναδιανομής, βιωσιμότητας και επάρκειας, μέσα από ένα εύρος κανόνων προσδιορισμού εισφορών και παροχών οι οποίοι εφαρμόζονται σε ασφαλισμένους και συνταξιούχους, ωστόσο ακολουθούν ένα γενικό πλαίσιο κεντρικών πυλώνων πάνω στους οποίους είναι βασισμένα⁴.

2. Επιστημονικές Αποσαφηνίσεις

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση του Συστήματος Ασφάλισης – Σύνταξης των χωρών της Δυτικής Ευρώπης. Η ερευνητική επιλογή μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής της Ευρώπης προήλθε από το γεγονός ότι συνήθως υπάρχουν αρκετές ομοιότητες ως προς τα ασφαλιστικά συστήματα των χωρών αυτών και ως προς τις ασφαλιστικές επιλογές που προήλθαν από την οικονομική κρίση.

2 Ινστιτούτο Εργασίας - Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης ΓΣΕΕ.-ΑΔΕΔΥ, (2014, Σεπτέμβριος 4). Ετήσια έκθεση 2014: Ελληνική οικονομία και απασχόληση, σελ.227. Στο: <http://www.inegsee.gr/ekdosi/etisia-ekthesi-2014-i-elliniki-ikonomia-ke-i-apascholi/i/> (προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

3 The Global Financial Crisis and its Impact on Labor and Social Security in Europe, Memos Konstantinos, ICOPEC, 2018

4 Σύγχρονες εξελίξεις των Συνταξιοδοτικών Συστημάτων των κρατών της Βόρειας Ευρώπης, Μέμος Κωνσταντίνος, Πολιτικές και Κοινωνικές επιστήμες, Τεύχος 11, 2020

Πρόκειται για μια βιβλιογραφική αναζήτηση εξόρυξης πληροφορίας από δημοσιευμένες εκθέσεις πρωτογενών στοιχείων που αφορούν τα ασφαλιστικά συστήματα των χωρών αυτών.

Στο επιστημονικό πεδίο των ασφαλιστικών συστημάτων των χωρών υπάρχει μια σχετική δυσκολία εύρεσης στοιχείων λόγω του μεγάλου βαθμού ελευθερίας ως προς τις εφαρμοζόμενες ασφαλιστικές πολιτικών των χωρών μελών της Ευρώπης καθώς επίσης και στη δημοσίευση των αποτελεσμάτων και της υφιστάμενης ασφαλιστικής πραγματικότητας.

Πιο συγκεκριμένα η έρευνα επικεντρώνεται στα ασφαλιστικά συστήματα της Γαλλίας, του Βελγίου, της Ολλανδίας, της Γερμανίας και του Λουξεμβούργου. Γίνεται μια προσπάθεια καταγραφής και παρουσίασης της ιστορικής εξέλιξης του κάθε συστήματος, πώς αυτά εξελίχθηκαν με την έλευση της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη και πώς τελικά διαμορφώθηκαν σήμερα.

3. Το συνταξιοδοτικό σύστημα της Γαλλίας

Το συνταξιοδοτικό σύστημα της Γαλλίας αποτελείται από τρεις πυλώνες:

- Ο πρώτος πυλώνας αφορά την κρατική σύνταξη,
- Ο δεύτερος πυλώνας αφορά τις υποχρεωτικές συμπληρωματικές συντάξεις
- Ο τρίτος πυλώνας αφορά τις εθελοντικές επαγγελματικές και προσωπικές ρυθμίσεις.

Το 2015, οι δημόσιες δαπάνες για συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ στη Γαλλία ήταν 14,9% - αλλά προβλέπεται να μειωθεί σημαντικά στο 12% του ΑΕΠ έως το 2060.

Για τις δημόσιες συντάξεις στη Γαλλία ορίζονται τα 41,5 χρόνια εργασίας από το 2012 ή 40 εάν γεννήθηκαν πριν από το 1952. Αυτό προβλέπεται να αυξηθεί σε 43 έτη έως το 2035 για όσους γεννήθηκαν από το 1973 και μετά. Διαφορετικά, μπορεί να ζητηθεί μια κατ' αναλογία σύνταξη για όσους εργάστηκαν τουλάχιστον δέκα χρόνια στη Γαλλία. Η βασική γαλλική κρατική σύνταξη δεν μπορεί ποτέ να υπερβεί το ανώτατο ποσοστό γαλλικής σύνταξης 50% του ανώτατου ορίου κοινωνικής ασφάλισης (1.609 ευρώ το μήνα από το 2016).

Όσον αφορά το δεύτερο πυλώνα ασφάλισης, ένα δημόσιο ταμείο αποζημίωσης για τα συνταξιοδοτικά ταμεία ιδρύθηκε με το νόμο περί χρηματοδότησης της κοινωνικής ασφάλισης της Γαλλίας το 1999. Το ταμείο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την εξασφάλιση της βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών, μειώνοντας την υψηλή επιβάρυνση του συνταξιοδοτικού συστήματος που προβλέπεται μεταξύ του 2020 και του 2040.

Η κυβέρνηση έχει καθορίσει χρονοδιάγραμμα για την πληρωμή των περιουσιακών στοιχείων του ταμείου. Από την 1η Ιανουαρίου 2011 έως το 2024, πληρώνει 2,1 δισ. ευρώ για τη χρηματοδότηση των ελλειμμάτων της βασικής κρατικής σύνταξης.

Χρηματοδοτείται κυρίως από τον κοινωνικό φόρο επί των εσόδων από ακίνητα και επενδύσεις, τα πλεονάσματα από το γαλλικό ταμείο γήρατος και τα έσοδα από την πώληση ορισμένων κρατικών περιουσιακών στοιχείων.

Το ιδιωτικό εισόδημα συνταξιοδότησης στη Γαλλία, επαγγελματικές συντάξεις Γ Πυλώνα, βασίζεται σχεδόν εξ ολοκλήρου σε υποχρεωτικά συστήματα. Εκτός από το βασικό κοινωνικό σύστημα, όλοι οι εργαζόμενοι είναι μέλη υποχρεωτικών συμπληρωματικών σχεδίων.

Τα προγράμματα εθελοντικής επαγγελματικής συνταξιοδότησης εξακολουθούν να αποτελούν μόνο ένα μικρό τμήμα της αγοράς.

Όσον αφορά τα υποχρεωτικά επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα, οι εργοδότες της Γαλλίας προσφέρουν δύο χωριστά υποχρεωτικά επαγγελματικά συμπληρωματικά σχέδια. Αυτά είναι η AGIRC (για στελέχη) και η ARRCO (για μη στελέχη) και βασίζονται σε συλλογικές συμβάσεις. Προσφέρουν προγράμματα καθορισμένων οφειλών (DB).

Τα δύο αυτά συμπληρωματικά συστήματα, τροποποιήθηκαν για να αντικατοπτρίζουν τις αλλαγές που απορρέουν από τον νόμο περί συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης του 2010.

Η νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης ανέρχεται σε 65 για τους άνδρες και τις γυναίκες και στα δύο συστήματα. Σύμφωνα με τα δύο καθεστάτα, η κανονική ηλικία συνταξιοδότησης κυμαίνεται μεταξύ 65 και 67 ετών, ανάλογα με την ημερομηνία γέννησης. Ωστόσο, ένας μισθωτός μπορεί να απαιτήσει σύνταξη πρόωρης συνταξιοδότησης σε ηλικία 55 ή 57 ετών (ανάλογα με την ημερομηνία γέννησης).

Και τα δύο συστήματα επιτρέπουν την πρόωρη συνταξιοδότηση από την ηλικία των 60 ετών χωρίς μείωση της σύνταξης, εφόσον ο εργαζόμενος δικαιούται πλήρη σύνταξη κοινωνικής ασφάλισης (δηλαδή 40 έτη εισφορών). Διαφορετικά, η σύνταξη μειώνεται και βασίζεται σε μέσο όρο καριέρας.

Τα κεφάλαια χρηματοδοτούνται σύμφωνα με ένα σύστημα που βασίζεται σε εισφορές εργοδότη και εργαζομένων. Οι ετήσιες εισφορές ανακατανέμονται αμέσως στους σημερινούς συνταξιούχους, αντί να επενδύονται.

Η πρόωρη συνταξιοδότηση, δηλαδή πριν από την ελάχιστη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης, επιτρέπεται, στην ηλικία των 60 ετών, κυρίως δημόσιο συνταξιοδοτικό σύστημα, για άτομα με πλήρη περίοδο συμβολής και που άρχισαν να εργάζονται πριν από την ηλικία των 20 ετών.

Σύμφωνα με την επαγγελματική σύνταξη, η πρόωρη συνταξιοδότηση είναι επίσης δυνατή, συχνά υπόκειται σε μειώσεις που σχετίζονται είτε σε ηλικία συνταξιοδότησης είτε σε χρόνια εισφορών ή και στα δύο.

Για συνταξιοδότηση πέντε έτη πριν από την πλήρη ηλικία συνταξιοδότησης, για παράδειγμα, η σύνταξη μειώνεται στο 78% της πλήρους αξίας⁵.

5 Pension System At A Glance 2019 Oecd, France, Στο: <https://www.Oecd.Org/Els/Public-Pensions/Pag2019-Country-Profile-France.Pdf> (προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

Η κανονική ηλικία συνταξιοδότησης είναι 62 χρονών. Ωστόσο, εργαζόμενοι δεν είναι υποχρεωμένοι να διεκδικήσουν την σύνταξη τους στα 62. Μπορούν να συνεχίσουν να εργάζονται πέραν της νόμιμης ελαχίστης ηλικίας συνταξιοδότησης για να έχουν μια πλήρη σύνταξη, η οποία δίνεται στα 67, ενώ η πρόωρη συνταξιοδότηση είναι δυνατή μόνο για άτομα με αναπηρία ή ιστορικό επίπονης εργασίας⁶.

Οι διατάξεις σχετικά με τη συνταξιοδότηση έχουν τροποποιηθεί αναλόγως. Μια μεταρρύθμιση που εισήχθη στις 20 Ιανουαρίου 2014 προβλέπει επίσης μια σταδιακή αύξηση της διάρκειας της σταδιοδρομίας που απαιτείται για τη λήψη σύνταξης πλήρους επιτοκίου. Ειδικότερα, οι υπάλληλοι που γεννήθηκαν μετά το 1973 θα πρέπει να συμπληρώσουν 43 χρόνια απασχόλησης για να συνταξιοδοτηθούν με πλήρη σύνταξη.

Οι εργαζόμενοι που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας τους ή που εργάστηκαν από πολύ νεαρή ηλικία μπορούν, ωστόσο, να δικαιούνται σύνταξη σε νεαρότερη ηλικία δυνάμει του νόμου. Οι μεταρρυθμίσεις της 20ής Ιανουαρίου 2014 εισήγαγαν έναν «λογαριασμό προσωπικής πρόληψης», ο οποίος επιτρέπει στους υπαλλήλους με δύσκολες συνθήκες εργασίας, όπως οι εργαζόμενοι που εκτίθενται σε θόρυβο, να κάνουν νυκτερινές βάρδιες ή επαναλαμβανόμενα καθήκοντα, να λαμβάνουν βαθμούς.

Αυτά τα σημεία θα τους επιτρέψουν να πληρώσουν για την κατάρτιση, να μειώσουν το χρόνο εργασίας τους ή να συνταξιοδοτηθούν νωρίτερα. Ο νόμος τέθηκε εν μέρει σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2015 και τέθηκε σε πλήρη ισχύ την 1η Ιουλίου 2016.

Όσον αφορά τα επιδόματα ανεργίας, αυτά εισπράττονται κάθε 50 ημέρες ακούσιας ανεργίας, το οποίο αντιστοιχεί στο ένα τέταρτο των συνεισφορών, με ανώτατο όριο τα τέσσερα τρίμηνα ανά έτος. Αυτές οι περίοδοι δεν εισάγονται στον υπολογισμό του μέσου μισθού αναφοράς με βάση τα 25 καλύτερα έτη των αποδοχών και συνεπώς δεν περιλαμβάνεται στον υπολογισμό της σύνταξης⁷.

4. Το συνταξιοδοτικό σύστημα της Αυστρίας

Το συνταξιοδοτικό σύστημα της Αυστρίας στηρίζεται σε ένα σύστημα δύο πυλώνων:

- Ο πρώτος πυλώνας αφορά τις κρατικές συντάξεις
- Ο δεύτερος πυλώνας αφορά τις συμπληρωματικές επαγγελματικές συντάξεις

Ο πυλώνας του δημόσιου τομέα κυριαρχεί στο Αυστριακό συνταξιοδοτικό σύστημα, με τις ιδιωτικές συντάξεις να παραμένουν συγκριτικά μικρές και να

6 Centre des Liaisons Europeennes et Internationales de Securite Sociale, Cleiss, The French Social Security System, Στο: https://www.cleiss.fr/docs/regimes/regime_france/an_0.html(προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

7 Pensions At A Glance France, Oecd 2019, Στο: <http://www.Oecd.Org/Els/Public-Pensions/Pag2019-Country-Profile-France.Pdf> (προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

παρέχονται κυρίως από μεμονωμένα ασφαλιστικά προϊόντα

Το κρατικό συνταξιοδοτικό σύστημα είναι ένα σύστημα αμοιβής ως προς το χρόνο, το οποίο χρηματοδοτείται από τις εισφορές του εργοδότη και των εργαζομένων. Αυτές αντιστοιχούν στο 10,25% των αποδοχών για τους μισθωτούς και το 12,55% για τις εργοδοτικές εισφορές. Οι μεμονωμένες παροχές υπολογίζονται χρησιμοποιώντας τα 18 υψηλότερα καταβληθέντα έτη, τη διάρκεια των ασφαλιστικών εισφορών και την ηλικία συνταξιοδότησης.

Η νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης είναι 65 για τους άνδρες και 60 για τις γυναίκες, η οποία θα αυξηθεί σταδιακά σε 65 μεταξύ 2024 και το 2033. Η πρόωρη συνταξιοδότηση μπορεί να γίνει στην ηλικία των 62 ετών, αλλά γίνεται μείωση σύνταξης για κάθε έτος συνταξιοδότησης πριν από την ηλικία 65 ετών.

Οι εργοδότες συνάπτουν συμβάσεις με τα συνταξιοδοτικά ταμεία για την παροχή συνταξιοδοτικών παροχών στους υπαλλήλους τους. Ένα συνταξιοδοτικό ταμείο δημιουργείται ως μια νομικά χωριστή οντότητα προκειμένου να διατηρήσει τα συνταξιοδοτικά περιουσιακά στοιχεία χωριστά από τη χορηγούσα εταιρεία. Τα πολυεπίπεδα συνταξιοδοτικά ταμεία έχουν συσταθεί προκειμένου να επιτρέψουν στις μικρότερες επιχειρήσεις να κάνουν χρήση αυτού του χρηματοδοτικού συστήματος.

Οι εισφορές μέχρι 10% του μισθού εκπίπτουν από τον φόρο για τον εργοδότη, υπό την προϋπόθεση ότι δεν υπερβαίνει ένα όριο παροχών 80% των τρεχουσών αποδοχών. Οι εισφορές δεν αντιμετωπίζονται ως φορολογητέο εισόδημα στον εργαζόμενο.

Το συνταξιοδοτικό ταμείο δεν υπόκειται σε φόρο εισοδήματος από επενδύσεις που εισπράττονται από εισφορές εργοδότη ή εργαζομένων.⁸

5. Το συνταξιοδοτικό σύστημα του Βελγίου

Το συνταξιοδοτικό σύστημα του Βελγίου στηρίζεται σε ένα σύστημα τριών πυλώνων⁹:

- Ο πρώτος πυλώνας αφορά τις κρατικές συντάξεις
- Ο δεύτερος πυλώνας αφορά τις συμπληρωματικές επαγγελματικές συντάξεις
- Ο τρίτος πυλώνας αφορά τις ατομικές συντάξεις

Ο πρώτος πυλώνας αφορά τις κρατικές συντάξεις, οι οποίες υπολογίζονται στο 60% του μέσου όρου των επαγγελματικών κερδών και στο 75 % για κάποιον που ο/η σύζυγος δεν έχει επικερδή εργασία ή δεν έχει δική του/ της συνταξιοδοτικό δικαίωμα. Για να λάβει κανείς πλήρους σύνταξης απαιτούνται 45 χρόνια συνεισφορών για τους άνδρες και 42 για τις γυναίκες.

8 Pension System In Austria - Pension Funds Online, Στο: <https://www.pensionfundsonline.co.uk/content/country-profiles/austria/27> (προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

9 The Present State Of The Pension System In Belgium, Στο: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/31053/1/Mpra_Paper_31053.Pdf (προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

Ο δεύτερος πυλώνας αποτελείται από συμπληρωματικά επαγγελματικά συνταξιοδοτικά προγράμματα οργανωμένα σε μια αθροιστική βάση. Μπορεί να περιλαμβάνει είτε ομαδικά ασφαλιστικά συμβόλαια, είτε αυτοδιαχειριζόμενα συνταξιοδοτικά προγράμματα.

Ο τρίτος πυλώνας αφορά τις ατομικές συντάξεις, οι οποίες προκύπτουν από τις μακροπρόθεσμες αποταμιεύσεις των ασφαλισμένων. Η ηλικία συνταξιοδότησης είναι στα 65 χρόνια. Όμως το 2025 αναμένεται να αυξηθεί στα 66 χρόνια, ενώ το 2030 θα ανέβει στα 67 χρόνια.

Το 2011 νομοθετήθηκε η αύξηση της σύνταξης στα χαμηλά συνταξιοδοτικά εισοδήματα κατά 11%. Με αυτόν τον τρόπο βοηθούσαν τους συνταξιούχους που ζούσαν κάτω από το όριο της φτώχειας.

6. Το συνταξιοδοτικό σύστημα της Ολλανδίας

Το συνταξιοδοτικό σύστημα της χωρίζεται σε τρεις πυλώνες¹⁰:

- Ο πρώτος πυλώνας αφορά το κρατικό συνταξιοδοτικό σύστημα (AOW)
- Ο δεύτερος πυλώνας αφορά τις επαγγελματικές συντάξεις
- Ο τρίτος πυλώνας αφορά τις ατομικές συντάξεις

Ο πρώτος πυλώνας είναι το κρατικό συνταξιοδοτικό σύστημα (AOW), αποτελεί ένα σύστημα διανεμητικής συνταξιοδότησης. Η χρηματοδότηση του πρώτου πυλώνα γίνεται από τις εισφορές των ασφαλισμένων.

Ο δεύτερος πυλώνας είναι οι επαγγελματικές συντάξεις. Αποτελείται από συλλογικά συνταξιοδοτικά συστήματα, τα οποία συνδέονται με συγκεκριμένους κλάδους ή επιχειρήσεις. Η χρηματοδότηση γίνεται κυρίως από επαγγελματικά προγράμματα και από ασφαλιστικά συμβόλαια. Τα ιδιωτικά συνταξιοδοτικά ταμεία στην Ολλανδία είναι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί. Περισσότερο από το 70% των συνταξιούχων ανήκουν σε κάποιο συνταξιοδοτικό σύστημα.

Ο τρίτος πυλώνας είναι οι μεμονομένες ατομικές συντάξεις. Αυτές οι ατομικές συντάξεις καλύπτουν τις ανάγκες των αυτοαπασχολούμενων και τους εργαζόμενους σε τομείς χωρίς να ανήκουν σε κάποιο συλλογικό συνταξιοδοτικό σύστημα.

Η πλήρης σύνταξη σχετίζεται με τον κατώτατο μισθό που υπάρχει κάθε χρονική στιγμή και μεταβάλλεται σύμφωνα με αυτόν. Η σύνταξη γήρατος καταβάλλεται στην ηλικία των 65 ετών και για άνδρες και για γυναίκες. Από το 2002 η σύνταξη γήρατος που καταβάλλεται σ' ένα ανύπαντρο άτομο είναι 869.24 ευρώ κάθε χρόνο, ενώ για ένα ζευγάρι που ζει μαζί, είναι 1214 ευρώ κάθε χρόνο¹¹.

10 The Present State Of The Pension System In The Netherlands, Σελίδα 289, Στο: http://Mpra.Ub.Uni-Muenchen.De/31053/1/Mpra_Paper_31053.Pdf (προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

11 Historic Development Of The Pension System In The Netherlands, Σελίδα 288, Στο: https://Mpra.Ub.Uni-Muenchen.De/31053/1/Mpra_Paper_31053.Pdf (προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

Η Ολλανδία λόγω της οικονομικής κρίσης αποφάσισε να νομοθετήσει κάποιες μεταρρυθμίσεις για το ασφαλιστικό σύστημα. Οι μεταρρυθμίσεις αφορούσαν κάποιες αλλαγές στην ηλικία συνταξιοδότησης. Οι αλλαγές αυτές ήταν μικρότερης έκτασης απ' ό,τι συνέβαινε σε άλλες χώρες της Ευρώπης.

Αρχικά νομοθετήθηκε η σταδιακή αύξηση ηλικίας συνταξιοδότησης AOW. Από τα 65 έτη που ίσχυε, το 2018 ανέβηκε στα 66 έτη, ενώ προβλέπεται το 2021 να φτάσει στα 67 έτη και το 2022 στα 67 χρόνια και 2 μήνες.

Οι ασφαλισμένοι που θα επιλέγουν την πρόωρη συνταξιοδότηση προβλέπεται οι συνταξιοδοτικές παροχές της AOW να είναι μειωμένες. Όσον αφορά για την αναβολή της συνταξιοδότησης ισχύει ότι το κάθε έτος παραμονής στην εργασία θα αυξάνει την βασική σύνταξη.

Οι συντάξεις εταίρου χρησιμοποιείται από τον σύντροφο του εργαζομένου μετά τον θάνατο του. Η σύνταξη εταίρου είναι να βοηθήσει οικονομικά την ζωή του συντρόφου του εργαζομένου μετά τον θάνατο του εργαζομένου. Από το 2014 και εξής, ο ψηλότερος μισθός που διατίθεται είναι 1,33 % του τελικού μισθού ανά έτος.

7. Το συνταξιοδοτικό σύστημα της Γερμανίας

Η Γερμανία εφαρμόζει ένα συνταξιοδοτικό σύστημα τριών πυλών:

- Την υποχρεωτική κρατική σύνταξη
- Τις επαγγελματικές συντάξεις
- Τις ιδιωτικές συντάξεις

Το σύστημα, ωστόσο, βασίζεται στον ισχυρό δημόσιο πυλώνα του. Στο παρελθόν, τα άτομα βασίζονταν κυρίως σε συνταξιοδοτικές παροχές που προβλέπονται από τη νόμιμη συνταξιοδοτική ασφάλιση.

Οπρώτος πυλώνας είναι ένα υποχρεωτικό κρατικό συνταξιοδοτικό σύστημα που καλύπτει σχεδόν όλους τους εργαζομένους. Το σύστημα χρηματοδοτείται από εισφορές εργαζομένων και εργοδοτών, οι οποίες χρηματοδοτούν τους σημερινούς συνταξιούχους. Η νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης ανέρχεται σε 65 για τους άνδρες και τις γυναίκες, αλλά προβλέπεται να αυξηθεί σε 67 έτη για μια μεταβατική περίοδο από το 2012 έως το 2029.

Οι άνθρωποι που έχουν καταβάλει την υποχρεωτική συνταξιοδοτική ασφάλιση για 35 χρόνια μπορούν να συνταξιοδοτηθούν στην ηλικία των 63 ετών, αλλά θα αφαιρεθούν οι μήνες εργασίας που θα χρειαζόταν ακόμα να εργαστούν μέχρι την ηλικία των 65 ετών (ή 67 αν γεννήθηκαν μετά το 1963). Κάθε έτος που λείπει οδηγεί σε μείωση κατά 3,6% του συνταξιοδοτικού δικαιώματος. Σε χειρότερο σενάριο (απόσυρση 48 μήνες πριν από την ηλικία συνταξιοδότησης), σήμαινε μείωση του δικαιώματος σύνταξης κατά 14,4%.

Σύνολο 18 εκατομμυρίων εργαζομένων ήταν ενεργά μέλη ενός επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος (2^{ος} πυλώνας) μέχρι τα τέλη

του 2015. Το ποσοστό αυτό είναι μόλις κάτω από το 60% των ατόμων που απασχολούνται και υπόκεινται σε εισφορές κοινωνικής ασφάλισης στη χώρα.

Ενώ ο αριθμός αυτός έχει αυξηθεί κατά σχεδόν ένα τρίτο από το 2001, η αύξηση της κάλυψης έχει επιβραδυνθεί τα τελευταία χρόνια., ενώ οι εργοδότες μπορούν να επιλέξουν μεταξύ δύο διαφορετικών μεθόδων χρηματοδότησης για συστήματα επαγγελματικών συντάξεων. Αυτές οι δύο μέθοδοι είναι άμεσες συνταξιοδοτικές υποσχέσεις και εξωτερικοί πάροχοι συνταξιοδότησης.

Ο τρίτος πυλώνας αποτελείται από τον τομέα των ιδιωτικών συντάξεων. Αυτό περιλαμβάνει ένα ποικίλο φάσμα ατομικών συνταξιοδοτικών επενδυτικών σχεδίων και μπορούν να δημιουργηθούν μέσω τραπεζών και ασφαλιστικών εταιρειών για την αύξηση του συνολικού γερμανικού συνταξιοδοτικού δικαιώματος ενός ατόμου όταν φτάσει σε ηλικία συνταξιοδότησης.

Δύο από τα μεγαλύτερα ιδιωτικά γερμανικά συνταξιοδοτικά προγράμματα είναι τα σχέδια Riester και Rürup. Αυτά έχουν ορισμένα φορολογικά και κρατικά επιδόματα επιδότησης, τα οποία ποικίλλουν ανάλογα με τη σύνταξη στην οποία κάποιος θέλει να επενδύσει¹².

Η Γερμανία ήδη από την δεκαετία του 1880 είχε εντάξει στο σύστημα της τις συντάξεις γήρατος, την ασφάλιση έναντι ατυχημάτων, την ιατρική περίθαλψη και την ασφάλιση ενεργείας που αποτελούν τις βάσεις του χρόνου ευρωπαϊκού κράτους πρόνοιας, μία πολιτική που σύνδεε το κράτος με τους πολίτες. Τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης δημιουργήθηκαν από τον Μπίσμαρκ (υγειονομική περίθαλψη το 1883, ασφάλιση ατυχημάτων το 1884, ασφάλιση αναπηρίας και ασφάλιση γήρατος το 1889).

Την 1^η Ιανουαρίου 2018, στη Γερμανία τέθηκε σε ισχύ ο νόμος για την ενίσχυση των συντάξεων εταιρειών. Η πράξη εισάγει καθαρά συστήματα, τα οποία αλλάζουν το σύστημα επαγγελματικών συνταξιοδοτικών συστημάτων της χώρας. Οι νομοθέτες ελπίζουν ότι αυτό θα φέρει τη γερμανική αγορά πιο κοντά σε επιτυχημένα συστήματα συνταξιοδότησης που υπάρχουν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η HR+V και η Union Investment ήταν οι δύο πρώτες γερμανικές επιχειρήσεις που παρουσίασαν τα οχήματά τους για την υλοποίηση των σχεδίων συνταξιοδότησης τον Μάρτιο του 2018.

Συνεισφορές για την υγειονομική περίθαλψη και τις μακροχρόνιες ασφαλίσεις περίθαλψης που επιτρέπουν παροχές παρόμοιες με εκείνες της νόμιμης ασφάλισης υγείας και μακροχρόνιας περίθαλψης είναι φόρος απαλλαγμένος από το φορολογητέο εισόδημα. Για τους συνταξιούχους, αυτές οι εισφορές είναι συνήθως εξ ολοκλήρου απαλλαγμένες από τον φόρο.¹³

12 Pension System In Germany- Pension Funds Online, Στο: <https://Www.Pensionfundsonline.Co.Uk/Content/Country-Profiles/Germany> (προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

13 Pension At A Glance System In German-Oecd 2019, Στο: <https://Www.Oecd.Org/Els/Public-Pensions/Pag2019-Country-Profile-Germany.Pdf> (προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

8. Το συνταξιοδοτικό σύστημα του Λουξεμβούργου

Το συνταξιοδοτικό σύστημα του Λουξεμβούργου αποτελείται από τρεις πυλώνες¹⁴:

- Τις δημόσιες δυντάξεις
- Τις επαγγελματικές συντάξεις
- Τις προσωπικές συντάξεις

Το 1999 έχουμε την ψήφιση νόμου για τα συνταξιοδοτικά ταμεία, ο οποίος εισήγαγε δυο νέα είδη κεφαλαίων:

- SEPCAV (Εταιρεία ταμειευτηρίου συντάξεων με μεταβλητό κεφάλαιο)
- ASSEP (Συνταξιοδοτικός σύλλογος αποταμιεύσεων)

Το SEPCAV είναι ανώνυμη εταιρεία. Τα μέλη είναι οι κύριοι μέτοχοι της επιχείρησης και κατέχουν ένα καθορισμένο αριθμό μετοχών. Η παροχή υπολογίζεται ως προϊόν του αριθμού των μετοχών που κατέχουν και της αξίας των μετοχών κατά την ημερομηνία της πληρωμής. Το σύνολο των παροχών καταβάλλεται ως ενιαίο ποσό.

Το ASSEP είναι ένας συνταξιοδοτικός σύλλογος αποταμιεύσεων. Τα μέλη λειτουργούν ως πιστωτές και έχουν αξίωση για καταβολή παροχών. Οι παροχές μπορούν να καταβληθούν είτε ως ενιαίο ποσό είτε ως ετήσιο εισόδημα.

Στο Λουξεμβούργο η νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης είναι στα 65 έτη. Για να πάρει κάποιος ασφαλισμένος σύνταξη θα πρέπει να έχει καταβάλλει εισφορές κοινωνικής ασφάλισης τουλάχιστον 10 ετών μέχρι την ηλικία των 65 ετών. Υπάρχει περίπτωση κάποιος να συνταξιοδοτηθεί στην ηλικία των 60 μόνο αν έχει συμπληρώσει τις απαιτούμενες συνεισφορές. Για να λάβει κάποιος πλήρη σύνταξη θα πρέπει να έχει συμπληρώσει 40 χρόνια εισφορών. Μετά από 40 χρόνια εισφορών μπορεί κάποιος να ζητήσει πρόωρη συνταξιοδότηση από την ηλικία των 57 ετών.

Κάποιοι εργαζόμενοι είναι δυνατόν να συνεχίζει να εργάζεται και να λαμβάνει τις συντάξεις μετά την νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης (65 έτη) χωρίς να υποστεί μείωση των παροχών. Κατά τη συνταξιοδότηση ο δικαιούχος μπορεί να αναμένει ελάχιστη μηνιαία σύνταξη ύψους 1.353,29 ευρώ εφ, όσον έχει συνεισφέρει τουλάχιστον για 40 χρόνια. Η μέγιστη μηνιαία σύνταξη ορίζεται σε 6.265,25 ευρώ¹⁵.

Στις επαγγελματικές συντάξεις η παροχή σύνταξης γίνεται μέσω των συνταγματικών ταμείων, της ομαδικής ασφάλισης αλλά και των προγραμμάτων των αποθεματικών ταμείων.

9. Συμπεράσματα

Η ασφάλιση στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης στηρίζεται σε ένα σύστημα

14 The Present State Of The Pension System In Luxembourg, Σελίδα 265, Στο: https://Mpra.Ub.Uni-Muenchen.De/31053/1/Mpra_Paper_31053.Pdf (προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

15 Pension System In Luxembourg, Στο: www.Pensionfundsonline.Co.Uk/Content/Country-Profiles/Luxembourg (προσπελάστηκε στις 1/12/2020)

τριών πυλώνων: ο πρώτος είναι τα κρατικά, συνταξιοδοτικά σχήματα, τα οποία στις περισσότερες περιπτώσεις είναι «pay-as-you go» (PAYG), δηλαδή αναδιανεμητικά (με τους πόρους να ανακατανέμονται από τον ενεργό πληθυσμό, που καταβάλλει εισφορές, στους συνταξιούχους). Ο δεύτερος πυλώνας είναι τα επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα, τα οποία εμπεριέχουν σχέση εργαζομένων και εργοδοτών και είναι κεφαλαιοποιητικά - ανταποδοτικά. Σε αυτά το κράτος συμβάλλει συνήθως μέσω της παροχής φορολογικών κινήτρων ή με άλλου είδους επιχορήγηση, ενώ συχνά συμμετέχει έως έναν βαθμό στην εποπτεία τους. Ο τρίτος πυλώνας είναι τα ιδιωτικά συστήματα. Η Αυστρία έχει δύο πυλώνες αλλά και πάλι υπάρχει ο διαχωρισμός του δημόσιου και ιδιωτικού πυλώνα.

Στη Γαλλία και στη Γερμανία επικρατεί το συντηρητικό μοντέλο που συνδέεται με τις σύγχρονες μορφές του κορπορατισμού, στο οποίο η άσκηση κοινωνικής πολιτικής γίνεται με βάση την κοινωνική τάξη και κοινωνική θέση, με αποτέλεσμα να υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες.

Στις υπόλοιπες χώρες όπου κυριαρχεί το σύστημα κοινωνικής προστασίας τύπου Μπίσμαρκ, δηλαδή εκεί όπου η κοινωνική ασφάλιση θεμελιώνεται στην επαγγελματική δραστηριότητα και τις εισφορές των εργαζομένων, το ελάχιστο εισόδημα εξελίχθηκε στο περιθώριο της κοινωνικής ασφάλισης.

Στις περισσότερες χώρες η χρηματοδότηση προέρχεται από εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών. Το ύψος αυτών των εισφορών διαφέρει από χώρα σε χώρα.

Τα περισσότερα κράτη έχουν εστιάσει την προσοχή τους στα όρια συνταξιοδότησης και την αύξησή τους ανάλογα με το προσδόκιμο όριο ζωής. Έχει επίσης καταβληθεί προσπάθεια περιορισμού των πρόωγων συντάξεων και εξίσωσης των ορίων ηλικίας ανδρών και γυναικών

Για τους Γάλλους η μέση σύνταξη ήταν στα 1.032 ευρώ και για τους Γερμανούς στα 760,43 ευρώ (από το Δημόσιο), με τους εργοδότες, ωστόσο, να προσφέρουν συμπληρωματική σύνταξη.

Ο πρώτος πυλώνας έχει κυρίαρχο ρόλο στη Γαλλία όπου καλύπτει πάνω από το 75% του εισοδήματος των συνταξιούχων. Στην Ολλανδία υπάρχει μεγαλύτερη ισορροπία μεταξύ των τριών πυλώνων, με τον πρώτο να καλύπτει ποσοστό 30% με 40%. Ο κρατικός πυλώνας καλύπτει ουσιαστικά τις βασικές εισοδηματικές ανάγκες, προκειμένου να αποφεύγεται η φτώχεια. Είναι το λεγόμενο σύστημα ελάχιστης κάλυψης.

Και στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, οι ασφαλιστικές επιλογές και ιδιαίτερα την περίοδο της οικονομικής κρίσης, συρρίκνωσαν την κύρια ασφάλιση και ανέπτυξαν τις συμπληρωματικές μορφές με σκοπό να διατηρηθεί σχεδόν το ίδιο επίπεδο παροχών αλλά να μεταβιβάσουν στους ασφαλισμένους το επιπρόσθετο κόστος, μειώνοντας την αγοραστική τους δύναμη και κατ'επέκταση

το βιοτικό τους επίπεδο. Διαπιστώνουμε μία σταδιακή μετάλλαξη του κοινωνικού χαρακτήρα της ασφάλισης. Η μόνη εξαίρεση η Αυστρία.

Οι σύγχρονες εξελίξεις οικονομικής, κοινωνικής, υγειονομικής και πολιτικής κρίσης στην Ευρώπη επιβάλλουν δραστική και άμεση αντιμετώπιση των συστημάτων Κοινωνικής Ασφάλισης με σκοπό να αναδείξουν την αλληλεγγύη και να δώσουν μία αναπτυξιακή διάσταση στη βιωσιμότητα των Συστημάτων αυτών αλλά και των πολιτών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιας συντονισμένης ασφαλιστικής μεταρρύθμισης σε κεντρικό επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ώστε να κατοχυρωθούν συνταγματικά ενιαίοι κανόνες που θα διασφαλίζουν την αποτελεσματικότητα, την ευημερία και την κοινωνική συνοχή της Ένωσης¹⁶.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Ινστιτούτο Εργασίας - Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης ΓΣΕΕ.-ΑΔΕΔΥ, (2014, Σεπτέμβριος 4). Ετήσια έκθεση 2014: Ελληνική οικονομία και απασχόληση.

Σύγχρονες εξελίξεις των Συνταξιοδοτικών Συστημάτων των κρατών της Βόρειας Ευρώπης, Μέμος Κωνσταντίνος, Πολιτικές και Κοινωνικές επιστήμες, Τεύχος 11, 2020.

Ξενόγλωσση

The Global Financial Crisis and its Impact on Labor and Social Security in Europe, Memos Konstantinos, ICOPEC, 2018.

Ιστοσελίδες

Centre des Liaisons Europeennes et Internationales de Securite Sociale, Cleiss, [The French Social Security System](https://www.cleiss.fr/docs/regimes/regime_france/an_0.html), Στο: https://www.cleiss.fr/docs/regimes/regime_france/an_0.html (προσπελάστηκε στις 1/12/2020).

Historic Development Of The Pension System In The Netherlands, Σελίδα 288, Στο: https://Mpra.Ub.Uni-Muenchen.De/31053/1/Mpra_Paper_31053.Pdf (προσπελάστηκε στις 1/12/2020).

Pensions At A Glance France, Oecd 2019, Στο: <http://Www.Oecd.Org/Els/Public-Pensions/Pag2019-Country-Profile-France.Pdf> (προσπελάστηκε στις 1/12/2020).

¹⁶ Σύγχρονες εξελίξεις των Συνταξιοδοτικών Συστημάτων των κρατών της Βόρειας Ευρώπης, Μέμος Κωνσταντίνος, Πολιτικές και Κοινωνικές επιστήμες, Τεύχος 11, 2020

- Pension System At A Glance 2019 Oecd, France, Στο: <https://Www.Oecd.Org/Els/Public-Pensions/Pag2019-Country-Profile-France.Pdf> (προσπελάστηκε στις 1/12/2020).
- Pension System In Austria - Pension Funds Online, Στο: <https://Www.Pensionfundsonline.Co.Uk/Content/Country-Profiles/Austria/27> (προσπελάστηκε στις 1/12/2020).
- Pension System In Germany- Pension Funds Online, Στο: <https://Www.Pensionfundsonline.Co.Uk/Content/Country-Profiles/Germany> (προσπελάστηκε στις 1/12/2020).
- Pension At A Glance System In German-Oecd 2019, Στο: <https://Www.Oecd.Org/Els/Public-Pensions/Pag2019-Country-Profile-Germany.Pdf> (προσπελάστηκε στις 1/12/2020).
- Pension systems in 27 EU countries, MPRA,1.5 The Pension Concept Of The European Union - 1.5.4 Implementation And Development, Στο: https://Mpra.Ub.Uni-Muenchen.De/31053/1/Mpra_Paper_31053 (προσπελάστηκε στις 1/12/2020).
- Pension System In Luxembourg, Στο: www.Pensionfundsonline.Co.Uk/Content/Country-Profiles/Luxembourg (προσπελάστηκε στις 1/12/2020).
- The Present State Of The Pension System In Belgium, Στο: https://Mpra.Ub.Uni-Muenchen.De/31053/1/Mpra_Paper_31053.Pdf (προσπελάστηκε στις 1/12/2020).
- The Present State Of The Pension System In The Netherlands, Σελίδα 289, Στο: https://Mpra.Ub.Uni-Muenchen.De/31053/1/Mpra_Paper_31053.Pdf (προσπελάστηκε στις 1/12/2020).
- The Present State Of The Pension System In Luxembourg, Σελίδα 265, Στο: https://Mpra.Ub.Uni-Muenchen.De/31053/1/Mpra_Paper_31053.Pdf (προσπελάστηκε στις 1/12/2020).

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέα

Διδάκτορας Κοινωνικής Ασφάλισης και Χρηματοοικονομικής Μηχανικής στη διαχείριση των αποθεματικών της Κοινωνικής Ασφάλισης. Διδακτικό προσωπικό (ΕΔΠ) Τμήματος Κοινωνικής Πολιτική Παντείου Πανεπιστημίου με γνωστικό αντικείμενο «Κοινωνική Ασφάλιση και Διαχείριση Αποθεματικών», Διδακτορικές σπουδές «Η Κρίση της Κοινωνικής Ασφάλισης και η Διαχείριση των Διαθεσίμων Κεφαλαίων των Ασφαλιστικών Ταμείων με τη χρήση Νευρωνικών Δικτύων. Η περίπτωση του Ι.Κ.Α.», Μεταπτυχιακές σπουδές «Χρηματοοικονομική Ανάλυση», Προπτυχιακές σπουδές «Μηχανικός Πληροφορικής». Συγγραφέας άρθρων σε επιστημονικά περιοδικά.

Διεθνής Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση
Πολιτικές και Κοινωνικές Επιστήμες
Πάτρα, Μάιος 2021 / Τεύχος 13, ISSN: 2459-2862
Εκδότης: Παντελής Γεωργογιάννης
<http://politika.inpatra.gr>